

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

Kód oboru: 7502R023

Název bakalářské práce:

DUCHOVNÍ SLUŽBA V PENITENCIÁRNÍM PROSTŘEDÍ

PRISON SPIRITUAL CARE

Autor:

Podpis autora: _____

Blanka Králová

Květnové revoluce 322

460 14 Liberec

Vedoucí práce: PhDr. Václav Mitáš

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
67	0	3	16	34	6 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30. 4. 2008

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30.04.2008

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Václavu Mitášovi za trpělivost a cenné rady, které přispěly k jejímu zdárnému dokončení.

Název bakalářské práce: Duchovní služba v penitenciárním prostředí

Název bakalářské práce: Prison spiritual care

Jméno a příjmení autora: Blanka Králová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Václav Mitáš

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou působení duchovenské služby v penitenciárním prostředí a vycházela ze současných podmínek ve Vězeňské službě České republiky. Cílem práce bylo zmapování podmínek, forem a metod duchovenské služby v prostředí věznic a určení problémů, se kterými se vězni nejčastěji obracejí na duchovní. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí odborných zdrojů představuje historický a současný přehled duchovní služby ve vězeňství. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníkové metody, zda je duchovenská péče v oblasti vězeňství nezastupitelná. Rozsah zkoumaného vzorku činil 200 vězněných osob a 50 zaměstnanců Vězeňské služby z různých věznic v České republice. Výsledky ukazovaly na důležitost působení duchovní péče ve vězeňství, ale zároveň byly odhaleny některé problémy související s touto službou. Získané poznatky vedly ke konkrétním navrhaným opatřením. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat využitelnost výsledků šetření při součinnosti vězeňských duchovních s ostatními zaměstnanci Vězeňské služby.

Klíčová slova: duchovní, duchovní služba, obviněný, odsouzený, penitenciární péče, vězeň, vězení, výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody

Název bakalářské práce: Duchovní služba v penitenciárním prostředí

Název bakalářské práce: Prison spiritual care

Jméno a příjmení autora: Blanka Králová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Václav Mitáš

Summary:

This work was about spiritual care in prisons and it resulted from actual conditions in Prison service of Czech republic. The goal was to map conditions, forms and methods of spiritual care in prison environment and to determine the most frequent problems, which prisoners appeal to the priest with. This work had two fundamental parts. The first was theoretical part, which represents historical and actual overview of prison spiritual care. The practical part was determining unsubstitutability of spiritual care in prison environment. Two hundred prisoners and fifty employees of Prison service from different prisons of all over Czech republic were interviewed. Results showed the importance of spiritual care in prisons, but certain problems related to spiritual services were revealed simultaneously. Gathered informations led to concrete suggested steps. Prison priests and other employees cooperation could be considered as a greatest bendit of this work.

Keywords: priest, spiritual care, accused of a crime, convicted offender, Prison service, prisoner, prison, apprehension, execution of a punishment

1. ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	12
2. PRŮŘEZ HISTORIÍ DUCHOVNÍ SLUŽBY VE VĚZEŇSTVÍ	12
2.1 Starověk a středověk	12
2.2 Historická situace v Čechách	14
2.2.1 Služba duchovních v 19. století	15
2.2.2 František Josef Řezáč	16
2.2.3 Vývoj v období 1918 - 1989	17
2.2.4 Duchovní služba v ČR po roce 1989	18
2.2.5 Vězeňská duchovenská péče	19
3. SOUČASNÝ SYSTÉM DUCHOVNÍ SLUŽBY	22
3.1 Dobrovolníci - VDP	22
3.2 Profesionálové - kaplani	23
3.2.1 Pracovní náplň kaplana VDS	23
3.2.2 Metody práce duchovenského pracovníka	24
3.3 Zakotvení duchovní služby v rámci VS ČR	26
3.4 Legislativní rámec	27
3.4.1 Evropská vězeňská pravidla	27
3.4.2 Zákon č. 69/1999 Sb. o výkonu trestu	28
3.4.3 Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby	29
3.5 Společenský kontext	29
3.6 Význam trestu pro společnost	30
3.6.1 Účel výkonu trestu	30
3.6.2 Funkce výkonu trestu	31
3.6.3 Význam duchovní služby ve výkonu trestu a vazby pro společnost	32
3.6.4 Význam duchovního společenství pro odsouzeného	33
3.7 Důvody pro duchovní službu	35
3.7.1 Věroučné	35
3.7.2 Pastorační	35
3.7.3 Pragmatické	36
3.7.4 Sociálně - integrační	37
PRAKTICKÁ ČÁST	39
4. DUCHOVNÍ SLUŽBA V PENITENCIÁRNÍM PROSTŘEDÍ	39
4.1 Cíl praktické části	39
4.2 Stanovení předpokladů a metody ověřování	39
4.2.1 Předpoklady práce	39
4.2.2 Použité metody	39
4.3 Zkoumaný vzorek	40
4.3.1 Výběr vězňů	40
4.3.2 Výběr zaměstnanců	41
4.4 Vlastní průběh průzkumu	41
4.5 Získaná data a jejich interpretace	43
4.5.1 Interpretace dat získaných od vězňů	43
4.5.2 Interpretace dat získaných od zaměstnanců věznic	52
5. ZÁVĚR	59
6. NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	60
6.1 Spolupráce kaplana s ostatními zaměstnanci vězeňské služby	60
6.2 Práce kaplana se specifickými odsouzenými	61
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
8. SEZNAM PŘÍLOH	66

1. ÚVOD

Změny politických a ekonomických poměrů ve společnosti po listopadu v roce 1989 se projeví i v oblasti vězeňství. Výchozím bodem pro zformování úkolů a jednotlivých dílčích etap reformy českého vězeňského systému byl zjištěný souhrn nedostatků, definovaný pracovními komisemi České národní rady a ministerstvem spravedlnosti. Z vyhodnocení jeho předlistopadového vývoje, poznáním podmínek a příčin všech negativních a deformujících vlivů, rozбором a porovnáním jiných evropských vězeňských systémů (z hlediska naplňování Standardních minimálních pravidel, Evropských vězeňských pravidel a Listiny základních práv a svobod) byly odvozeny základní cíle a nezbytné kroky k jejímu uvedení do praxe.

Reforma probíhala ve čtyřech, vzájemně provázaných krocích, jejichž obsahem bylo:

- Odpolitizování vězeňství, které se v minulosti stalo obávaným mocenským prostředkem k prosazování zájmů jedné politické strany.
- Demilitarizace vězeňství, v průběhu které byly při zacházení s odsouzenými osobami odstraněny zbytečné prvky vojenského drilu.
- Decentralizace vězeňství a posílení pravomoci ředitelů jednotlivých vězeňských zařízení.
- Humanizace vězeňství, která měla za cíl uznat odsouzené jako občany, nezbytnost dodržování i prosazování jejich základních práv a svobody a zabezpečit vhodné materiální podmínky pro jejich život ve věznicích.

Posláním přeměny bylo vybudování moderního evropského vězeňského systému, zakotveného v širším komplexu sociální péče a v systému represivních orgánů státní moci. Potřeba zakotvení v širším systému sociálních služeb byla velmi významná a musela být naplněna, protože účelem výkonu trestu odnětí svobody je společenská rehabilitace jedinců, kteří sociálně selhali a zajištění kontinuity procesu integrace propuštěného do civilního života.

Vězeňská služba České republiky působí prostřednictvím speciálních metod zacházení na odsouzené osoby a snaží se ovlivňovat jejich chování i postoje tak, aby byly vytvořeny předpoklady pro jejich bezproblémový způsob života po propuštění do běžného sociálního prostředí. Přitom je limitována časem vymezeným délkou jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody.

Působení vězeňského personálu na odsouzené je determinováno řadou faktorů. Když si odmyslíme ty, které stojí na straně Vězeňské služby České Republiky (odborně zdatný

personál, materiálně-technické podmínky výkonu trestu odnětí svobody, využívání pokrokových metod zacházení s odsouzenými), pak jsou ty nejvýznamnějšími faktory související s osobností odsouzeného.

Ochota některých vězňů změnit nežádoucí návyky a korigovat své chování na sociálně přijatelnou míru je mizivá. Přičteme-li k tomu možnost ovlivnit jejich psychiku do té míry, kterou nám umožní konkrétní osobnostní předpoklady, je zřejmé, že úspěšný návrat do společnosti u těchto jedinců bude vždy problematický.

Jednou z možností působení na osoby ve výkonu trestu nebo vazby je duchovenská péče. Jak si stručně ukážeme, v českých zemích má tato služba dlouhou tradici, přerušenu čtyřicetiletým zamezením přístupu církví a náboženských společností do věznic.

V praktické části naší práce se pokusíme o zmapování pozice duchovní péče ve věznicích právě v souvislosti s postupným obnovením její role v celém penitenciárním systému.

Na počátku této práce se pokusíme alespoň v mezích daných rozsahem zasadit duchovní službu vězňům do historického kontextu. Nebude to samoúčelné, rádi bychom totiž ukázali na propojení s minulostí a na prospěšnost duchovní péče nejen vězňům samotným, ale celému penitenciárnímu systému. Krátce se zastavíme u osobnosti Františka Josefa Řezáče, oceňovaného i dnes nejen duchovními, ale i odborníky Vězeňské služby České republiky. K historii dnes již patří také počátky činnosti občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče.

Pro lepší ilustraci celé problematiky duchovenské péče ve věznicích stručně vysvětlíme systém fungování této služby a její zakotvení ve struktuře Vězeňské služby ČR.

Využijeme poznatky několikaletého sledování praxe kaplanů, kteří působí nebo působili ve Vazební věznici Liberec. Zaměříme se také na charakteristiku práce a požadavků na osobnostní i kvalifikační vybavení vězeňského kaplana.

Záměrem práce je objasnění důležitosti začlenění duchovní péče o obviněné a odsouzené v rámci jinak sekulárního systému a dále pokus o osvětlení forem a možností působení externích i profesionálních vězeňských duchovenských pracovníků s důrazem na společenské souvislosti. V praktické části se pokusíme zmapovat pozici duchovenské péče v současné době z pohledu obviněných, odsouzených i zaměstnanců VS.

Jsme si vědomi, že exaktní měření úspěšnosti působení této služby by svým rozsahem a průběhem výzkumu značně přesáhlo možnosti této práce, proto jsme zvolili jen dílčí průzkum v malém měřítku.

Rádi bychom touto prací také přispěli k diskusi o formě a míře zaměstnávání duchovních v rámci VS a o jejich prospěšnosti v celém systému.

TEORETICKÁ ČÁST

2. PRŮŘEZ HISTORIÍ DUCHOVNÍ SLUŽBY VE VĚZEŇSTVÍ

2.1 STAROVĚK A STŘEDOVĚK

Pojetí trestu za spáchaný přestupek se prolíná celou dosavadní historií lidstva, ale v průběhu dějin se toto pojetí měnilo v závislosti na právním zřízení, které existovalo v dané době.

Dějiny existence duchovního působení na odsouzené zločince vycházejí z obecných znalostí dějin, tak jak jsou předkládány historickou vědou, přičemž prameny, které lze využít, jsou velmi vzácné a spíše útržkovité. Jelikož jsou většinou psány orientálními jazyky, jsou často nedostupné, nebo nesrozumitelné. Z tohoto hlediska jsou důležité zprávy popsané v Bibli, ve starém i v novém zákoně. Tam se setkáváme jak s popisem klasického uvěznění, (např. Josef v Egyptě ve 39. a 40. kapitole Genesis), tak i s trestem nucených prací, dokonce můžeme nalézt i zprávy o určité formě detenčního zařízení v případě proroka Jeremiáše. To jsou jistě zajímavé informace. Ale v novozákonní době, tedy v období rané křesťanské církve, se objevuje také aspekt pomoci a podpory uvězněným lidem, jakási duchovní péče. Vězni jsou zde řazeni do stejné skupiny jako sociálně potřební lidé, jimž je třeba poskytovat pomoc a podporu. Autor epištoly Židům podtrhuje tuto skutečnost, když píše: „*Pamatujte na vězně, jako byste byli uvězněni s nimi, pamatujte na ty, kdo trpí, vždyť i vás může potkat utrpení.*“ (Židům 13.).¹

Opustíme-li biblické prostředí, obecně se ve starověku nesetkáme s příliš humanistickým přístupem k přestupníkovi či pachateli nějakého nežádoucího činu. Trest je ovládán filozofií odplaty a těžko můžeme vystopovat prvky nějakých úlev pro odsouzence.

Koncepce trestu ve starověku počítá s určitou formou pomsty a cílem trestu bylo způsobení utrpení a nastolení spravedlnosti. V této době převládal trest smrti, tělesné tresty a další forma trestu, jež se svým způsobem přibližuje trestu odnětí svobody, otroctví. I v této souvislosti můžeme v Bibli nalézt zprávu o tom, že pisatel listu Filemonovi, ač sám uvězněn v římském vězení, píše adresátovi, bohatému Filemonovi, aby přijal v křesťanské lásce a

¹ BIBLE, Nový zákon, List Židům. Český ekumenický překlad. Praha: 2001

odpuštění zpátky svého uprchlého otroka Onezima. To byl skutečně převratný požadavek, neboť podle římského i řeckého práva byl otrok považován pouze za věc.²

Přesto se i v této době, právě pod vlivem křesťanské filozofie objevují první názory, že trest nemá být jen odplatou, ale má působit i preventivně (např. Seneca).

V období středověku byl způsob věznění a trestání ve veliké míře ovlivněn církví, ale rozhodně nešlo o humanistický vliv. Samostatnou kapitolou byly nechvalně známé čarodějnické procesy. Zásahy duchovenstva do trestního práva byly v souladu s učením resp. pověrami tehdejší římské církve spíše neblahé a pro odsouzence znamenaly většinou utrpení a smrt. V období středověku lze v souvislosti s vězněním a trestáním hovořit o popření těch nejzákladnějších humanistických principů. U většiny těch nejhorších způsobů trestu a poprav v této době asistovalo právě duchovenstvo, které se tak úplně odklonilo od původního křesťanského postoje k přestupníkům práva, tak jak je zachycen v Bibli.

Postupem času začaly právě v církvi objevovat opačné tendence, směřující spíše k pomoci odsouzeným. Na přelomu 15. a 16. století se např. v Anglii někteří kněží ujali duchovenské služby ve věznicích a začali pečovat o vězně. Byli označováni jako kuráti a později kaplani.³

Teprve osvícenská filozofie přinesla myšlenku humanizace trestu, zejména v souvislosti s přiměřeností trestu za spáchaný přestupek. Na trest vězení začíná být pohlíženo ve větší míře z hlediska možnosti převýchovy potrestaného. Tím se uvolnily i možnosti různých způsobů pomoci a práce s odsouzenými, tedy i práce duchovních na půdě věznic.⁴

Součástí některých modelů vězeňských systémů, které vznikaly zhruba od 16. století na půdě Evropy, byly ve větší či menší míře různé náboženské aktivity (povinné náboženské čtení apod.). Například v amsterodamských ústavech, které sloužily kromě jiného jako nápravná zařízení, bylo hlavním záměrem šíření mravní výchovy, elementárního vzdělávání a vedení k práci. Proto byli stálými členy personálu pastor a učitel.⁵

² ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. Úvod do penologie. Praha: 1997 str. 12

³ LIGUŠ, J., *Božie atribúty v misionálnej činnosti cirkvi*. Banská Bystrica. 999, str. 48

⁴ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. Úvod do penologie. Praha: 1997, str. 13

⁵ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: 2002, str. 20

2.2 HISTORICKÁ SITUACE V ČECHÁCH

Trestní politika v českých zemích byla až do poloviny 18. století postavena na zcela jiných základech než jsme v současnosti zvyklí. Trestání nebylo v žádném případě motivováno snahou o nápravu pachatele, ale i nadále především odplatou za nezákonné jednání či ochranou společnosti před zločinem na jedné straně a snahou odradit přísností hrozícího trestu delikventy od páčání trestných činů na straně druhé.

Drtivá většina kriminálních činů podléhala hrdelním soudům, tzn. že, byla trestána absolutním trestem. Od 13. století, kdy byla hrdelní moc z panovníkových rukou delegována na soudy královských měst a z nich pak ještě dále na města poddanská, vzniklo do roku 1765 celkem 383 soudů s právem vyřknout nad obviněným trest smrti. Řídily se především dílem Pavla Kristiána z Koldína (1530 - 1589) - *Práva městská Království českého*, jímž bylo městské trestní právo sjednoceno. Mezi hrdelní zločiny zařadil vraždu, zabití, úmyslné zhárvství, čarodějnictví, krádež, loupež, bigamii, cizoložství, znásilnění a zabití novorozené matkou.⁶

Charakteristickým pro toto období bylo i využívání mučení - tortury, čili útrpného práva zejména u recidivistů, ale i u obviněných, k nimž byly zajištěny svědecké výpovědi, byly u nich nalezeny doličné předměty nebo k nim ukazovaly jiné stopy. Role duchovních se tehdy často omezovala především na doprovázení a službu odsouzeným k smrti.

Historie věznění v českých zemích byla po celá staletí poznamenána válkami mezi stoupenci katolické církve a zastánci reformace. Situace kněží jak nekatolických tak i katolických byla ve válkách a povstáních složitá. Někteří z nich z nejrůznějších důvodů i několikrát přešli od katolíků k protestantům a naopak, nebo od utrakvistů k Jednotě bratrské či jinam. Na farách se postupně vystřídali kněží různých vyznání, kteří se často stávali svědky jejich plundrování a byli vyháněni nepřátelskými vojsky.⁷ V této situaci bylo téměř nemožné hájit pravdu a chránit zájmy druhých, natož se starat o potřeby odsouzených. Přesto i v těchto dobách existoval jistý zájem o situaci uvězněných osob. Je znám dochovaný listinný materiál

⁶ Práva městská království českého od M. Pavla Kristiána z Kolína – materiál z Kabinetu dokumentace a historie IVVS ČR

⁷ UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. IVVS Stráž pod Ralskem: 2002, str. 104

z roku 1657, který dosvědčuje existenci nařízení týkajících se soustavné duchovní péče o vězně.⁸

Velké proměny v trestání a věznění proběhly za Marie Terezie a zejména Josefa II. 15. července 1765 vyhláší císařovna Marie Terezie v rámci osvícenských reforem v Rakousku reorganizaci městského soudnictví, kterou je počet hrdelních soudů značně snížen a v roce 1776 bylo zrušeno i užívání mučení při výslechu. Za císaře Josefa II. byl dokonce zrušen trest smrti, který měl zůstat jen při rychlém soudu za výjimečných poměrů. Tresty na těle byly zbaveny surovosti a omezeny na bití.

Za vlády Josefa II. bylo založeno mimo jiné v prostorách brněnského hradu Špilberk v r. 784 státní vězení, a to již s moderními předpisy a úpravami. Během 19. století se poměry na Špilberku zostrily, především v souvislosti s národnostním útlakem v Rakousko-Uherské monarchii. Jako státní věznice fungoval Špilberk 100 let. Mezitím jsou zbudována další vězení, jako Pankrác v Praze (1. pol. 19. stol.), Kartouzy (Valdice - od r. 857), Plzeň - 1878, Mírov (1741 pro kněžské provinilce, vězení od r. 858) a další.⁹

Po rozpadu rakousko - uherské monarchie dochází v našem vězeňství k mnoha změnám, trestní zákoník z r. 852 s různými úpravami však vydržel až do r. 950! Za tzv. První republiky byla již v prvním desetiletí vybudována řada zajímavých soudních staveb i s věznicemi (Mladá Boleslav, Znojmo).¹⁰

Po Josefovi II. byl trest smrti zase zaveden, ale omezen na několik málo případů. V této době začínají vznikat zemské věznice a trestnice pro výkon trestu nucených prací, do nichž už běžně docházeli římskokatoličtí kněží místně příslušných farností. Úkolem těchto kněží bylo především sloužit mše a zpovědi, ale také vyučovat náboženství.

2.2.1 Služba duchovních v 19. století

Rozhodnutím císaře Františka II. byli roku 1826 pro Českou zemskou trestnici ustanoveni dva profesionální duchovní a rok nato byl vysvěcen vězeňský kostel Svatého Václava, kde se pravidelně kázalo česky i německy. Ještě před tím, počátkem 19. století se v této trestnici mohli vězni účastnit pravidelných mší, které vysluhovali Františkáni. Za službu v trestnici odpovídal administrátor kostela Svatého Václava, později i se dvěma přidělenými

⁸ UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. IVVS Stráž pod Ralskem: 2002, str. 106

⁹ IVVS ČR, *Učební texty I*. Brno: 1994, str. 27

¹⁰ Tamtéž, str. 28

kooperátory. Od r. 1847 zde působil kněz P. František Josef Řezáč, o němž se vzhledem k jeho významu zmíníme v následující kapitole.

Duchovní se věnovali i pedagogické činnosti. Založili samostatné vyučování a po zapojení světských učitelů vyučovali nejen literaturu, ale i zpěv a náboženství.

2.2.2 František Josef Řezáč

Chceme-li se alespoň trochu seriózně zabývat historií českého vězeňství v souvislosti s duchovní službou, nemůžeme opomenout jméno jednoho z prvních novodobých reformátorů penitenciárního systému, jehož dílo se stalo jedním z pilířů humanizace českého vězeňství. Svědčí o tom mj. i plaketa udělovaná generálním ředitelem Vězeňské služby České republiky za přínos českému vězeňství, nesoucí právě Řezáčovo jméno.

František Řezáč se narodil 6. ledna 1819 v Poleradech. Vychodil hlavní školu v Brandýse nad Labem, akademické gymnázium na Starém Městě pražském a absolvoval dvouletá filozofická studia jako tehdy nutnou průpravu k přijetí na vysokou školu. V roce 1843 dokončil pražskou teologickou fakultu a byl vysvěcen na kněze. V roce 1848 získal doktorát z filozofie. Od r. 1843 působil jako kaplan na některých středočeských farách, později přesídlil do Prahy, kde se stal duchovním správcem farnosti sv. Václava a převzal zodpovědnost i za péči o trestnici, ve které jako první začal vyučovat vězně.

V roce 1852 vydal spis *"Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců"*, který je komparativní studií tehdejších vězeňských systémů s hlubokým pohledem na problematiku nápravy pachatelů trestných činů. Ačkoliv toto dílo vzniklo před více než 150 lety, je dodnes připomínáno jako první odborné dílo, zabývající se humanizací českého vězeňství.¹¹

Základ působení duchovního se podle Řezáče neliší od práce v jakékoliv jiné duchovní obci a spočívá v hromadném i individuálním vyučování, v rozhovorech, náboženských cvičeních zahrnujících zpěv i modlitbu. Dá se tedy říci, že rámcově se jeho představy práce duchovního ve věznici příliš neliší od současné reality.

¹¹ <http://institut.scr.z/clanky>. 27.9.2006

2.2.3 Vývoj v období 1918 - 1989

Období zahrnující dvě světové války, je natolik složité a plné převratných politických a sociálních změn, že se jím v této práci nemůžeme podrobněji zabývat. Ani roky První republiky ani následující perioda Protektorátu Čechy a Morava, nepřinesly do způsobu křesťanské služby vězněným nic nového. Celé období pouze shrneme v jedné kapitole.

Po vzniku české státnosti r. 1918 se projevila skutečnost, že vězeňství zůstalo na okraji reformních snah kromě jiného i faktem, že až do roku 1950 zůstal v platnosti zákon z r. 1852, ačkoli byly konány snahy o zavedení pokrokových přístupů v práci s pachateli, o něž se pokoušel zejména JUDr. Emil Lány. Vznikalo sice několik nových krajských a okresních věznic, většina jich však pocházela z období před r. 1918. Výkon vazby ani trestu nebyl upraven zvláštním zákonem, pouze vyhláškami ministerstev.

Působení duchovních bylo vedle práce kaplanů postupně přenášeno na místní farní úřady, do věznic začali docházet zástupci kléru z dalších státem uznaných církví včetně židovské obce, zajišťovali však pouze bohoslužby, katechezi pro zájemce a vysluhování svátostí, k nimž však měli přístup všichni vězni.¹²

Správu nad věznicemi v období protektorátu vykonávalo do r. 1942 ministerstvo spravedlnosti, poté vrchní soudy. Existovaly ale i správní věznice někdejších okresních policejních ředitelství, které převzalo a ovládlo Gestapo s nacistickou kriminální policií. Jedinou možností církevní aktivity byla možnost organizování bohoslužeb, vyjma židovských.

Po skončené válce převzalo pravomoc nad věznicemi znovu ministerstvo spravedlnosti, později ministerstvo vnitra. České vězeňství se snažilo navázat na období před rokem 1939, bylo však vytíženo pachateli trestných činů podle tzv. Retribučních dekretů, tedy zejména kolaboranty a válečnými zločinci.

Zcela nová perioda začala po únoru 1948 s nástupem materialistické marxisticko-leninské filozofie jako oficiální státní ideologie, v níž nebylo pro náboženství místo. Pětiletí do Stalinovy smrti v roce 1953 znamenalo mimořádně kruté zacházení s vězněnými podle „sovětského vzoru“, k mírnému zlepšení došlo na jeho konci.¹³

¹² UHLÍK, J. Historie věznění a vězeňství v Čechách. IVVS ČR, Stráž pod Ralskem: 2006. str. 219

¹³ MITÁŠ, V. *Duchovenská služba v penitenciálním prostředí*. VVS ČR, Stráž pod Ralskem: 2007. str.18

Hned po únoru 1948 začala totální regrese křesťanské služby žalářovaným. Byla rušena místa vězeňských kaplanů a jakákoli náboženská činnost začala být považována za nezákonnou. V červenci 1951 byla vnitřním řádem definitivně odepřena vězněným účast na bohoslužbách, čímž de facto na 40 let končí jakákoli institucionální duchovenská služba v českých věznicích. Všechny další náboženské aktivity probíhaly ilegálně mezi vězni, v jejichž středu bylo zejména v 50. a 60. letech dosti internovaných duchovních.

Od roku 1950 začaly vznikat nové tábory nucených prací, zejména v oblastech uhelných či uranových dolů nebo těžkého průmyslu. Typický byl příkrý rozpor mezi legislativou a skutečností přetrvávající zhruba do r. 1956, kdy začaly snahy o právní úpravy, které vyvrcholily zejména vydáním nového zákona o výkonu trestu v r. 1965 - výkon vazby byl stále upraven pouze ministerskou vyhláškou, tedy institutem výrazně nižší právní síly. V dnešní době je nepředstavitelné, že by občanské osobní svobody byly omezeny podzákonnou normou, kterou může měnit sám o sobě ministr spravedlnosti a nikoli výhradně zákonodárný sbor.

Teprve ve druhé polovině 60. let začínají znovu prorážet snahy o práci s pachateli se zaměřením na jejich výchovu a resocializaci. V roce 1967 vznikl pod vedením doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. Výzkumný ústav penologický, (v r. 1980 byl na základě rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti opět zrušen) a později i Katedra penologie na Vysoké škole Sboru národní bezpečnosti v Praze. Ani zde však nebylo z pochopitelných důvodů příliš prostoru pro duchovní službu ve vězeňství.

Období liberalizace ovšem netrvalo dlouho. Na konci 60. let a v první polovině let 70. vznikaly nové věznice v blízkosti významných průmyslových kolosů, jimž odsouzení poskytovali levnou pracovní sílu (např. Příbram- uranové doly apod.) Vše bylo podřízeno pracovnímu zařazení, chyběly jakékoli prostory pro volnočasové aktivity, což přetrvalo až do roku 1989.

2.2.4 Duchovní služba v ČR po roce 1989

Demokratické proměny naší společnosti po roce 1989 zasáhly výrazně i vězeňství a vytvořily předpoklad pro pozdější vypracování tzv. Koncepce rozvoje vězeňství v r. 1991.

V oblasti duchovní služby se stejně jako ve všech ostatních oblastech resortu VS projevila napjatá atmosféra, která byla způsobena několika faktory. Po pádu totalitního režimu se uvolnil obrovský tlak na odstranění justičních nespravedlností, který spolu s netrpělivostí

vězněných osob v podmínkách prudkých společenských přeměn vedl až ke vzpourám a nepokojům ve věznicích.¹⁴

Tísňovou situaci, spojenou s morálním i profesním rozkladem vězeňského personálu, který již nemohl uplatňovat represivní praxi z předlistopadové doby, ale který ještě nebyl schopen přijmout a aplikovat moderní pedagogické a psychologické poznatky a přístupy, ještě prohloubila rozsáhlá amnestie prezidenta republiky Václava Havla. Po ní zůstalo v českých věznicích z původních 24,5 tisíce jen zhruba 6 tisíc vězňů.

V této složité době se začala utvářet první pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích. Zde je důležité připomenout, že od začátku transformace českého vězeňství po r. 1989, byla duchovní práce na této půdě vnímána jako logická součást penitenciární péče, zakotvená ve většině vězeňských systémů v Evropě, v samotných Evropských vězeňských pravidlech (EVP) i v zákonech jednotlivých států. Přes nesouhlas některých odpůrců měla tato práce silnou politickou podporu a mohla se úspěšně rozvíjet v souladu s moderními penologickými trendy, což nakonec umožnilo vznik občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), kterým se budeme podrobněji zabývat v kapitole 2.3.1. Důležitou skutečností je, že duchovní činnost na půdě výkonu vazby i trestu jako taková měla otevřené dveře ke své práci a bylo jen na ní, jakou pozici svým působením získá. Dnes, po určitých zkušenostech, lze říci, že se tato služba osvědčila a navázala na dobrou prvorepublikovou tradici.¹⁵

2.2.5 Vězeňská duchovenská péče

Stěžejní organizací duchovní služby v České republice je Vězeňská duchovenská péče (VDP), občanské sdružení založené v r. 1994. Následující stati o historii a vývoji Vězeňské duchovenské péče byly získány formou interview se současnou předsedkyní Vězeňské duchovenské péče paní Renatou Balcarovou.

Duchovní služba ve věznicích bývalého Československa vznikla krátce po revoluci, poté, co došlo k legislativní úpravě zákona tak, aby se církve mohly podílet na dění ve společnosti. K této úpravě došlo především díky iniciativě evangelického faráře Mgr. Bohdana Pivoňky, kterého vyslala Ekumenická rada církví (ERC) jako vězeňského experta do

¹⁴ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996. str.20

¹⁵ MECLOVÁ, K. *Rozvoj vězeňského systému v ČR*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2002, str.30

České národní rady. Tento záměr se podařil a tak se mohla duchovní služba ve věznicích začít rozvíjet. Psal se r. 1990, Sbor nápravné výchovy (SNV) se začal díky politickým prověrkám proměňovat a přijímala se také nová koncepce československého vězeňství. V čele Generálního ředitelství stál v prvních letech po revoluci JUDr. Zdeněk Karabec, který pojal novou koncepci jako odklon od represe směrem k humanizaci československého vězeňství.

Čas ukázal, že tento nastolený trend byl správný a proto se v budoucích letech pouze modifikoval. Aktivisté z řad státem uznávaných církví, mohli začít do věznic vstupovat. Díky této možnosti bylo mnoho těch, kteří měli sice vůli sloužit, ale neznali prostředí ani vězeňskou problematiku a nevěděli, co duchovní služba v tomto prostředí obnáší. Proto Federální ministerstvo vnitra České republiky v r. 1991 zorganizovalo intenzivní kurz pro zájemce, kteří chtěli v československých věznicích sloužit v rámci duchovní služby. Kurz byl zaměřen na teoretickou znalost vězeňského prostředí, znalost psychologie jak vězňů, tak personálu, patologické psychologie a sociologie. Stejně tak byly předávány zkušenosti z těch zemí, kde duchovní služba měla již svou historickou tradici. Přednášeli přední odborníci z UK. Po absolvování kursu získali frekventanti, po složení závěrečné zkoušky, certifikát, který je tehdy opravňoval ke vstupu do věznic. Tímto způsobem se částečně eliminoval počet těch, kteří do věznic vstupovali. Tím byla situace pro Sbor nápravné výchovy únosnější a také duchovní služba smysluplnější. V r. 1993 zaniknul Sbor nápravné výchovy, v r. 1994 zanikly také 3 nápravně-výchovné skupiny a vznikly nové čtyři: A = dohled B = dozor, C = ostraha, D = zvýšená ostraha

Až do r. 1994 sloužili duchovní na půdě věznic v ČR pod vedením Ekumenické rady církví. Vzhledem k úzké spolupráci duchovních z katolické církve a církví nekatolických, došli tito k závěru, že je nutné vytvořit nadkonfesijní organizaci, která by byla akceptovatelná pro všechny církve. Z těchto důvodů vzniklo na podzim r. 1994 občanské sdružení pod názvem Vězeňská duchovenská péče, tedy nevládní nadkonfesijní organizace, která mohla sjednocovat všechny participující církve při této službě.

Ve stejném roce byla podepsána *Dohoda o duchovní službě* mezi třemi subjekty: Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky, Ekumenickou radou církví a Česká biskupská konference (ČBK) s tím, že tyto tři subjekty delegují odpovědnost za dobrovolnou duchovní službu ve věznicích ČR na nevládní organizaci - Vězeňská duchovenská péče.

Skutečnost, že víra a náboženství byly odjakživa legitimní součástí systému českého vězeňství, alespoň v těch demokratičtějších obdobích, dokládají četné historické prameny. V přílohách 1, 2, 3 a 4 poskytujeme důkaz tohoto tvrzení. Materiály byly laskavě poskytnuty Kabinetem dokumentace a historie Institutu vzdělávání VS ČR.

Příloha 1 - Vězeňství v Československé republice – rok 1930

Příloha 2 - Domácí řád pro věznice krajských soudů, § 16 – rok 1945

Příloha 3 - Domácí řád ženské věznice v Řepích – rok 1927

Příloha 4 - Domácí řád věznice c. k. okresních soudů v Království Českém – rok 1899

3. SOUČASNÝ SYSTÉM DUCHOVNÍ SLUŽBY

V této části navážeme na předchozí kapitolu a popíšeme pochopitelným způsobem celý systém, ve kterém je duchovenská činnost ve věznicích zakomponována

3.1 DOBROVOLNÍCI - VDP

Členská základna dobrovolníků Vězeňské duchovenské péče čítá zhruba něco přes 250 jmen. Bylo by patrně dost zavádějící zjišťovat procentuální zastoupení jednotlivých participujících církví, neboť situace jednotlivých duchovních je odlišná a někdy v rámci církevních přesunů kazatelů i dost obtížná. Stanovy Vězeňské duchovenské péče také doporučují minimálně čtrnáctidenní periodu návštěv, přesto někteří členové docházejí třeba jen několikrát ročně, jiní i vícekrát v týdnu.

Dobrovolníci musí před přijetím do této služby splnit několik podmínek. Za prvé musí být doporučení vedením mateřské církve, což vypovídá o jejich akceptaci tou kterou církví a tím i o jejich začlenění do církevních aktivit. Za druhé absolvují vstupní pohovor na zasedání Výkonného výboru Vězeňské duchovenské péče, který posoudí jejich způsobilost pro tuto práci. (posuzuje se např. motivace, osobnostní předpoklady i podpora rodiny apod.) Každému novému členu je přidělen s ohledem na jeho zkušenosti jakýsi supervizor a také je stanovena zkušební doba (zpravidla ½ - 1 rok). Mohlo by se zdát, že tato procedura je zbytečně složitá, nicméně zkušenosti z počátků dobrovolnického nadšení po r. 9 ukazují, že kontrola a případná selekce těch, jež vstupují do věznic, je naprosto nezbytná. Pro ilustraci uvádíme příklad z praxe:

Nadšený laik z jedné menší denominace zorganizoval v jedné věznici počátkem r. 1990 jako kulturně-náboženskou akci vánoční program, který si pro odsouzené připravili mladí členové jeho mateřského sboru. Po vystoupení, které se konalo v prostorech jídelny, a které se zúčastnil poměrně velký počet vězňů, se skupina zpěváků a zvláště zpěvaček, z nichž některé byly velmi mladé, neočekávaně promísila s odsouzenými, kteří se připravovali k odchodu. K velkému nadšení odsouzených a k velkému zděšení dozorujících příslušníků vznikla chaotická situace, kterou se podařilo zvládnout až za několik minut. Přesto že celá kauza neměla žádné vážné důsledky, svědčila o naivitě a naprosté neinformovanosti civilních účastníků akce, nemluvě o profesionalitě laického duchovního.

Pro zachování objektivit je třeba zdůraznit, že takovéto „dětské nemoci“ dobrovolná služba ve věznicích postupem času překonala a díky sofistikovanému přístupu vedení Vězeňské duchovenské péče jsou podobné případy naprosto výjimečné. Pokud se však jedná o záměrné a uvědomělé porušení předpisů a zákonných nařízení osobami vstupujícími na půdu výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, pak má organizace Vězeňské duchovenské péče dostatek pravomoci k zamezení jejich vstupu do těchto prostorů.

3.2 PROFESIONÁLOVÉ - KAPLANI

V r. 1996 oslovil tehdejší šéf Vězeňské duchovenské péče – Mgr. Bohdan Pivoňka tehdejší ministryni spravedlnosti JUDr. Vlastou Parkanovou se žádostí, zda by v České republice bylo umožněno založení profesionální duchovní služby tak, jak je to běžné ve vyspělých zemích západní Evropy. Paní ministryně s tímto návrhem souhlasila a vydala pokyn k jeho realizaci. 18. prosince 1997 rozhodla o vytvoření jedenácti tabulkových míst pro vězeňské duchovní v rámci Vězeňské služby České republiky a zadala Mgr. Pivoňkovi úkol zajistit potřebný počet uchazečů na jejich obsazení. Vznikl Referát duchovní služby působící v rámci Odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS ČR. Celkem 17 vězeňských duchovních se tehdy postupně stalo zaměstnanci Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky ve funkci „rada VS ČR - duchovní“ a byli delegováni ke službě. První profesionálové nastoupili 1. června téhož roku a od července k nim přibýlo dalších osm. Většina však pracovala pouze na částečné úvazky.

V současné době tuto profesionální duchovní službu vede a metodicky řídí hlavní kaplan Vězeňské služby České republiky, Mgr. Bohdan Pivoňka.

Kromě pověření církve a členství ve Vězeňské duchovenské péče, je k přijetí za kaplana nutná ještě minimálně roční praxe dobrovolného duchovního, přičemž se uvažuje o prodloužení této doby. Doporučení VDP není stanoveno zákonem, ovšem VS ČR toto doporučení akceptuje – eliminuje to případné nevhodné kandidáty. Hlavní kaplan musí být k výkonu své funkce ještě pověřen ČBK a ERC, protože vystupuje i jménem těchto institucí.

3.2.1 Pracovní náplň kaplana VDS

Nařízení generálního ředitele VS ČR stanoví i vzorovou kaplanskou pracovní náplň, podle níž jsou ve věznicích většinou zpracovávány individuální popisy práce. Vedle běžných pracovněprávních bodů, jako např. pracovní doba, přímý nadřízený apod., obsahují většinou

povinnost plnění všech způsobů poskytování duchovních služeb, zakotvených v zákonech o výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Ve své podstatě má kaplan velmi podobnou praktickou náplň své činnosti jako dobrovolník, jen je více provázána s chodem věznice.

Základním posláním duchovní služby, je zprostředkovat vězňům lidské přijetí, které jim umožní dojít k pravdivému sebepoznání a přitom jim otevře perspektiva možného osobního růstu¹⁶. Další činností je zajišťování kooperace dobrovolníků z různých denominací, organizační dohled nad různými náboženskými aktivitami a programy, metodická podpora dobrovolníků apod.

Nespornou výhodou zaměstnaneckého poměru duchovenských pracovníků je možnost kooperace s vězeňskými specialisty a navázání kolegiálních vztahů. Zaměstnanecký poměr duchovních také pomáhá bořit některé hráze mezi duchovními a nenábožensky založenými kolegy. Pokud jde o kaplany s vyšším nebo plným pracovním úvazkem, vyskytly se některé protesty proti takovému způsobu zaměstnávání, zdůvodňované nejčastěji obavami z převážení loajality vůči VS nad duchovenským posláním (lidově řečeno „zbachařštění“). Protože nejde o exaktně měřitelné skutečnosti, je obtížné zkoumat, zda jsou tyto obavy oprávněné. Domníváme se, že nezdravá identifikace s VS je reálná, na druhou stranu zvyšuje míru spolupráce s věznicí a jejím personálem. Vytváří se zde i daleko hlubší vztahy.

3.2.2 Metody práce duchovenského pracovníka

V kapitole 2.2.2 jsme uvedli, že způsob práce kaplana ve věznici v polovině 19. století se příliš neliší od dnešních způsobů. F. J. Řezáč vnímal jako hlavní náplň práce duchovního individuální rozhovory, náboženské cvičení s písněmi a modlitbami, vyučování atd. Samotní kaplani pokládají za nejdůležitější oblast své činnosti individuální rozhovory, hned za nimi následují na téměř stejné úrovni bohoslužby a studium Bible. Kulturně-náboženské akce jsou vždy aktivitami spolupráce s mateřským nebo jiným sborem a také s jinými pracovníky VS. Je zřejmé, že samotný kaplan ani duchovní není sám tvůrcem takovéto akce, ale stojí většinou za její organizací, případně je iniciátorem. S tím souvisejí i některé administrativní úkony, které jsou také součástí náplně práce kaplana¹⁷. Extramurální aktivity znamenají ve většině

¹⁶ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: 1996, str. 52

¹⁷ MITÁŠ, V. *Duchovenská služba v penitenciálním prostředí*. VVS ČR, Stráž pod Ralskem: 2007, str. 18

případů doprovázení klienta v případě přerušení trestu na krátké časové údobí (měřeno na hodiny).

- Individuální rozhovory

Ve většině případů jde v této oblasti kaplanské práce o poradenskou činnost. Zde má duchovní prostor pro využití svých odborných znalostí, jež by měly být neodmyslitelnou součástí jeho předpokladů pro tuto práci. Duchovní se také opírá o vlastní zkušenosti s odsouzenými, zároveň se nechává vést do určité míry intuicí, která je v jakékoliv sociální práci velmi důležitá. Obsah rozhovorů je různorodý od osobních a rodinných problémů, přes sdílení obtíží spojených s pobytem ve VTOS až po skutečně hluboké zpovědní kontakty. Již jsme se zmínili o podobnosti práce duchovního a psychologa. Podle Hály duchovní a psycholog, každý svým specifickým způsobem, pomáhají vězni odlišit od sebe různé hodnoty a prožít setkání s hodnotami skutečnými – setkání se smyslem lidského života¹⁸.

Zde se přímo nabízí využití Franklovy logoterapie, která je, alespoň z našeho pohledu, práci duchovního velmi blízká.

Speciální pozornost si ve vězení zaslouhuje „odfiltrování“. Dobrý vězeňský kaplan si musí umět utřídit klientovu výpověď. Jen zřídka totiž v prvním rozhovoru vězeň pojmenuje svůj problém nebo jej prezentuje skutečně pravdivě. Více než kde jinde se v tomto prostředí objevují záměrně účelové výpovědi, které je třeba si diskrétně ověřovat, což není možné bez vztahu a spolupráce s vězeňským personálem.¹⁹

- Skupinové aktivity

Zahrnují mimořádně širokou škálu činností danou schopnostmi konkrétního kaplana. Jednou z forem této práce je společné studium Bible spojené s diskusemi na některá témata vztahující se k morálním aplikacím do běžného života odsouzených.

¹⁸ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I*. České Budějovice: 1996, str. 53

¹⁹ KAŠPARŮ, M. *Základy psychiatrie pro zpovědníky*. Brno: 2002, str. 58

Velmi oblíbenou náplní společných sezení je k údivu některých civilních zaměstnanců a příslušníků VS také zpěv náboženských písní. Tato činnost se však odvíjí od možnosti doprovodu na hudební nástroj (nejčastěji kytara) kaplanem nebo i odsouzenými.

V rámci skupinové činnosti je vhodné prezentovat biblické videopořady, zvláště oblíbené bývají příběhy.

Zcela specifický rozměr zde má skupinová psychoterapie. Lze o ní hovořit pouze v případě, že kaplan absolvoval terapeutický výcvik v konkrétním směru. Za vhodné pro použití ve věznicích se jeví zejména rogersovská terapie orientovaná na klienta nebo již zmíněná logoterapie Viktora Emanuela Frankla.

Jak známo, již C. Jung náboženství samo o sobě označoval za terapeutický systém. Pojmeme-li terapeutickou skupinu obecněji jako: „*práci se skupinou stejné postižených klientů, kteří si pod vedením terapeuta navzájem poskytují emoční podporu*“²⁰, jsou malé skupiny vězňů vedené vězeňským duchovním postaveny na bázi domácích skupinek známých v církvi velmi přínosné. Důležité je však dbát na princip zachování mlčenlivosti všech zúčastněných. Neméně důležité je také vědomí, že skupinka, se kterou pracujeme, se skládá z jedinců porušujících právní normy společnosti kriminálním jednáním.

Výjimečné jsou společné návštěvy bohoslužeb mimo věznici v rámci extramurálních aktivit. Ve věznici s dohledem a s dozorem zákon umožňuje kaplanovi – zaměstnanci Vězeňské služby organizovat takové akce v souvislosti s plněním Programu zacházení. Při těchto aktivitách může dojít ke zneužití takovéto akce²¹, proto je třeba, aby duchovní při výběru vhodných adeptů velmi úzce spolupracoval s odbornými zaměstnanci věznice.

3.3 ZAKOTVENÍ DUCHOVNÍ SLUŽBY V RÁMCI VS ČR

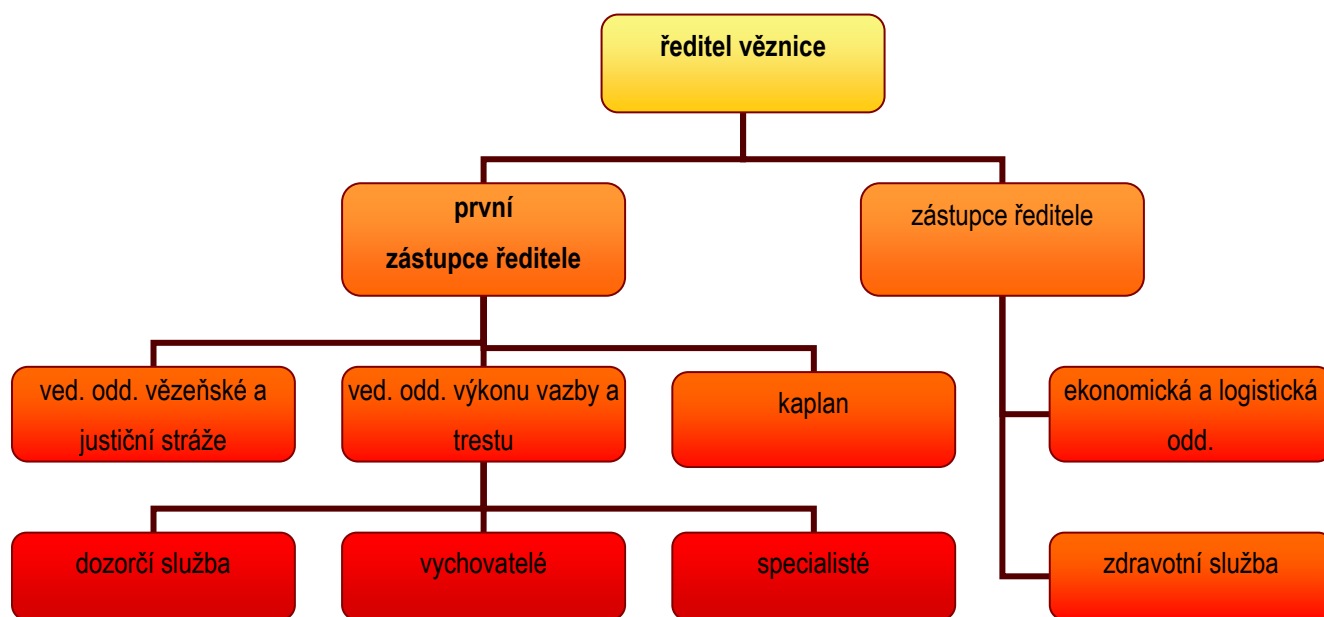
V roce 2001 bylo vydáno nařízení generálního ředitele VS ČR č. 27/2001, které přineslo do struktury profesionální vězeňské duchovenské služby radikální obrat. Ukázala se praktická potřeba začlenit profesionály do organizační struktury jednotlivých věznic. Tehdejší generální ředitelka Mgr. Kamila Meclová svým rozhodnutím zrušila Referát duchovní služby a vytvořila Vězeňskou duchovní službu. Došlo tím jak ke změně názvosloví, tak i k

²⁰ ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002, str. 309

²¹ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl*, Liberec: TUL Liberec, 2007, str. 12

organizačním přesunům. Kaplani na věznicích byli analogicky zařazeni jako přímí podřízení prvních zástupců ředitele. Pro větší názornost předkládáme zjednodušený diagram:

DIAGRAM: Systém zařazení kaplanské funkce ve struktuře věznice

Dnes, po sedmi letech zkušeností, lze říci, že se obavy z negativních dopadů rozhodnutí o zařazení kaplanů do struktury VS nepotvrdily. Naopak – jednotliví kaplani přestali být vnímáni jako nežádoucí přívažek z GR a stali se organickou součástí svých věznic, prohloubila se jejich spolupráce s ostatními zaměstnanci a snad začali více vnímat potřeby i zvláštnosti domovských útvarů.

3.4 LEGISLATIVNÍ RÁMEC

3.4.1 Evropská vězeňská pravidla

Nejobecnější principy a přístupy pro zacházení s vězni v demokratické společnosti jsou stanoveny Evropskými vězeňskými pravidly (EVP). Evropská vězeňská pravidla jsou přepracovanou verzí Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Vězeňská pravidla byla vyhlášena poprvé rezolucí Rady Evropy číslo 5 z roku 1973, poté byla přepracována. Tato přepracovaná EVP byla na základě doporučení Výboru ministrů Rady

Evropy rezolucí č. 87/3 v roce 1987 zaváděna v co nejširším rozsahu do zákonodárství všech členských zemí.²²

V Evropských vězeňských pravidlech je kladen obnovený důraz na zachování důstojnosti člověka, na závazek vězeňských správ jednat lidsky a prospěšně, na význam role personálu a na účinné moderní pojetí řízení.

Od roku 1992 se stala Evropská vězeňská pravidla trvalou součástí humanizačního procesu v českém vězeňství a také součástí výchovné práce a zacházení s vězni. Zásady a principy EVP jsou také základní právní normou k zacházení s pachateli trestných činů ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Užší rámec je vymezen zákony a právními předpisy, které s touto problematikou souvisí.

3.4.2 Zákon č. 69/1999 Sb. o výkonu trestu

Právo odsouzených na duchovní služby je dáno zákonem č. 169/1999 Sb.²³ Podstatné pro výkon duchovní služby jsou paragrafy 20 a 43.

Výchozí je § 20, odst. 1 „Duchovní a sociální služby“, v němž je garantováno právo odsouzeného na poskytování duchovních služeb. Ve druhém odstavci je řečeno, že věznice umožňují konat společné náboženské obřady odsouzených, přičemž účast na těchto obřadech je dobrovolná a věznice umožňují jejich konání zpravidla v mimopracovní době. O podmínkách spolupráce věznic s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi k zabezpečení duchovní služby se pak zmiňuje odstavec třetí.

Paragraf 43 se nazývá „Účast církví, náboženských společností, zájmových sdružení občanů, nevládních organizací a dalších orgánů a institucí na naplňování účelu trestu“. V prvním odstavci je řečeno, že *na naplňování účelu výkonu trestu se v souladu se zvláštními právními předpisy mohou podílet po dohodě s GR VS, případně s ředitelem věznice registrované církve a náboženské společnosti*. Druhý odstavec stanoví, že pověření zástupci církví a náboženských společností mohou po dobu výkonu trestu udržovat s odsouzeným osobní styk, zajímat se o jeho chování ve výkonu trestu a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho samostatný způsob života. Na požádání je věznice informuje o stavu převýchovy a chování odsouzeného, pokud s tím odsouzený souhlasí.

²² ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. PAČR, Praha: 200, s.34

²³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

3.4.3 Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby

Právo obviněných na duchovní služby je dáno zákonem č. 293/1993 Sb.²⁴ Podstatný je zde §15 o duchovních a sociálních službách, který obviněnému zajišťuje právo na poskytnutí duchovní a sociální služby v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních předpisů. Zvláštními předpisy se zde rozumí §9 zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností²⁵. Poskytování těchto služeb ve věznicích se nepovažuje za návštěvy, na které má obviněný za stejného zákona nárok.

Zvláštní právní předpisy stanoví podmínky spolupráce věznice registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi k zabezpečení duchovní služby a podmínky spolupráce věznice s příslušnými orgány sociálního zabezpečení a sociálních služeb.

3.5 SPOLEČENSKÝ KOTEXT

Každá vyspělá společnost má zájem na tom, aby poruchy procesu socializace, adaptace a vytváření bariér mezilidských vztahů včetně bariér sociální integrace některých jejích členů dovedla zmírňovat, nebo zcela odstraňovat. Přesto žádná společnost nikdy neměla a ani v současné době nemá k dispozici spolehlivé mechanismy zabránění nežádoucímu sociálně-patologickému chování a jednání. Postmoderní společnost v mnoha směrech dokonce svým charakterem takové jednání spíše podporuje, nebo posiluje. Proto se nelze divit určité disharmonii v názoru na způsoby a formy vypořádání se společností s pachateli trestných činů. Na jedné straně jsou kladeny požadavky na výraznou humanizaci vězeňství a zkvalitnění penitenciární péče v souladu s EVP, na straně druhé je zde pochopitelný tlak veřejnosti na co nejúčinnější ochranu před kriminálními aktivitami bez ohledu na dlouhodobou perspektivu. Jinými slovy, většina průměrných občanů bez hlubšího vhledu do problematiky vězeňství dá přednost momentálnímu kategorickému vyřešení nějakého deliktu (typické lidové vyjádření „...já bych ho pověsil a byl by klid...“) před racionálním přístupem

²⁴ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

²⁵ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

zohledňujícím širší dlouhodobé aspekty uvěznění, možnost reintegrace pachatele a následný společenský přínos²⁶.

Důležitým faktorem, ovlivňujícím společenské postoje a náhledy na tuto problematiku, jsou média, která mohou přispět jak k naprostému ignorování důležitých faktů na úkor věrohodnosti předkládaných skutečností, tak k realistickému a racionálnímu postoji společnosti. Typickým příkladem z nedávné minulosti je obrovská mediální kampaň vyvolaná útěkem dvou odsouzených z věznice Plzeň Bory s následnými úvahami o selhání systému Vězeňské služby. Většina médií „zapomněla“ přidat jednoduchou statistickou informaci o tom, že za poslední čtyři roky se ze všech věznic v České republice podařilo uprchnout šesti odsouzeným, což je z celoevropského pohledu velmi pozitivní číslo, které naopak svědčí o mimořádné kvalitě zabezpečení systému.²⁷

3.6 VÝZNAM TRESTU PRO SPOLEČNOST

Jak jsme již výše uvedli, je odsouzení a potrestání pachatele trestného činu z hlediska celospolečenského klimatu jakýmsi naplněním očekávání průměrného občana, že právní řád zafungoval správně a že byl naplněn účel trestu – tedy ochrana občana před pachatelem. Pravdou je, že většina veřejnosti vnímá tento účel jako jediný, nebo alespoň nejdůležitější. Tento postoj je sice pochopitelný a do značné míry i oprávněný, přesto by v mnoha případech byl určitý vhled do problematiky efektivity výkonu trestu z hlediska pozdější reintegrace pachatele přínosný. I v tomto případě se naskýtá široká možnost uplatnění mediálního vlivu na veřejné mínění a postoje jednotlivých občanů.

Z hlediska zákona je důležité rozlišit dva pojmy – Účel výkonu trestu a Funkce výkonu trestu.

3.6.1 Účel výkonu trestu

Je jasně vymezen a definován zákonem: „Účelem trestu odnětí svobody je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v další trestné činnosti a

²⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. PAČR, Praha: 2002

²⁷ *Výroční zpráva VSČR za rok 2006*

vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.“²⁸

To je definice platná a normativní pro všechny, kdo se podílejí na jakékoliv práci v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tedy i pro duchovní. V praxi to znamená, že vězení není kostel, kde pravidla hry určuje křesťanské společenství, ale prostředí, jehož legislativa a standardy je třeba respektovat. Základním kriteriem je samozřejmě opět zákon.

*„Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“*²⁹

3.6.2 Funkce výkonu trestu

V penologické literatuře nalezneme značně roztržštěný náhled na funkce trestu. Pro nás je důležité, že vycházejí ze zákonem stanoveného účelu trestu a nejčastěji jsou odborníky rozlišovány následující čtyři³⁰:

1. Vyrovňovací funkce - sleduje cíl eliminovat, nebo alespoň kompenzovat negativní dopady trestného činu na poškozené nebo pozůstalé. Zákon ji sice přímo nepojmenovává, ale v souboru zákonných norem nepochybně implicitně akceptuje. Problematika kompenzace psychosomatického stavu oběti zasažené zločinem patří spíše do oblasti viktimologie, nicméně i výkon trestu má dopad na oběť trestného činu a její práva. Je známo, že v USA se často popravy odsouzeného účastní i příbuzní oběti, čímž je jim poskytována určitá bio-psycho-socio-duchovní rehabilitace oběti a současně přiznání práva oběti na takovýto terapeutický akt. Je dobré uvědomovat si, že trest má i tento rozměr a pamatovat na to rovněž při práci s odsouzenými.
2. Regulativní funkce - silněji než vyrovňovací funkce zdůrazňuje cíl – chránit společnost před zločinem. Zákon ji staví na úvod a považuje ji zřejmě za nejdůležitější. Pachatelům závažných trestných činů je skutečně nutné v jejich jednání zabránit a chránit před nimi

²⁸ Zákon č. 40/1961 Sb. trestní zákon, §23, odst. 2

²⁹ ZVT, §2, odst. 2

³⁰ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II*, České Budějovice: 1999, str. 7

majoritní část společnosti. Proto je třeba uznat nutnost existence výjimečných a doživotních trestů ve skutečně nejzávažnějších případech.

3. Preventivní funkce - trest pouhou svojí existencí působí preventivně i na nedelikventní část populace. I když mnoho odborníků připouští, že už zhruba po pěti letech strávených ve vězení nelze očekávat žádný pozitivní přínos pro následný psychosociální vývoj odsouzeného, z hlediska generální prevence je nutná existence trestu i ve vyšších výměrách.
4. Edukační a socializační funkce - zákon jí věnuje poměrně velký prostor – výkon trestu má působit na osobnost jako celek tak, aby po výstupu byl člověk schopen a motivován žít řádný a zákonný život. Podle názoru mnoha penitenciárních odborníků je právě výchovná a socializační funkce výkonu trestu hlavním cílem a zároveň jediným prostředkem k návratu odsouzeného zpět do civilního života. Zde je také otevřené široké pole působnosti nejen pro vězeňské specialisty, ale také pro všechny formy duchovní péče³¹.

3.6.3 Význam duchovní služby ve výkonu trestu a vazby pro společnost

Základním posláním duchovní péče v penitenciárním prostředí je zprostředkovat vězňům (obviněným i odsouzeným) určité lidské přijetí bez ohledu na charakter spáchaného trestného činu. (Pokud toho duchovní není schopen, měl by přemýšlet o změně profese). Na základě takového přijetí mohou někteří obvinění a odsouzení dojít k pravdivému sebepoznání, k náhledu na svou vinu, na nesmyslnost předchozího způsobu života, který je přivedl až do vězení. Zde mají otevřenou cestu ke změně postojů a k osobnímu růstu. Problém systému hodnot, otázky týkající se smyslu lidského života, to je společné pole působnosti duchovních i např. psychologů v podmínkách výkonu vazby a trestu, a také v období po propuštění. V tomto období může dobře fungující křesťanské společenství, které je alespoň zčásti zasvěceno do problematiky postpenitenciární péče, poskytnout nejen duchovní oporu, ale také konkrétní pomoc v podobě osobních kontaktů, přátelství, zájmu nebo malé výpomoci v začátcích. Je možné, že takovýto přístup je na jedné straně spojen s určitým rizikem pro členy společenství, ale na druhé straně je pro člověka, který upřímně touží po změně života, velmi silnou motivací.

³¹ HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II*, České Budějovice: 1999, str. 8

3.6.4 Význam duchovního společenství pro odsouzeného

Socializace je obecně vnímána jako permanentní proces, rozvíjející, usměrňující nebo korigující zkušenosti nabyté v dětství. To, že se jedinec chová společensky přijatelným způsobem sám od sebe, lze nazvat projevem jeho autoregulačního systému či vůle, jak píše Sochůrek³². Podle Vágnerové³³ je základním socializačním problémem jiný vztah k obecným normám, vyúsťující u pachatelů trestné činnosti do egocentrismu spočívajícího v subjektivizaci norem chování a pocitů vlastní privilegovanosti, která je základem vnímání norem jako závazných pro kohokoli, jen ne pro ně samotné.

Mařádek³⁴ hovoří o deficitní (díličí porucha, projevující se především asociálním chováním s možností korekcí přiměřeným výchovným vedením) a deviantní (těžká porucha zasahující celou osobnost, projevující se disociálním či antisociálním jednáním, přičemž nemusí jít nutně o jednání přímo delikventní) socializaci.

Jak jsme již výše uvedli, výchovná a socializační funkce trestu je podle názoru mnoha odborníků nejdůležitější. Pokud vězeň naváže vztah s duchovním společenstvím a začne komunikovat s jeho členy, může se přijetí a vliv takové sociální skupiny stát apriorní motivací ke změně hodnotového systému a tím i k úspěšné resocializaci. Jako příklad takového vlivu uvádíme dvě kazuistiky z naší praxe.

Kazuistika 1

Marek, 22 let. *Odsouzený jako člen hnutí skinheds za násilnou trestnou činnost. Výtržnictví, rvačky, ublížení na zdraví. V rodině prošel spíše přísnou výchovou, má smysl pro pořádek, pedantské sklony. Velmi výrazná muskulatura, tetováz s válečnými motivy, na první pohled působí monumentálně až hrozivě. Na duchovní aktivity začal docházet na popud kamaráda z oddílu, kterého respektoval pro jeho inteligenci, vědomosti a schopnosti. Tento kamarád, který měl delší trest, konvertoval ve vězení a byl již několik let křesťanem. Prvním důvodem pro návštěvu bohoslužby byl jakýsi „záskok“ za tohoto kamaráda, který byl eskortován do jiné věznice. Spřátelil se s kaplanem a jeho manželkou a našel v nich určitý vzor. Společná záliba ve zdravém životním stylu a cvičení toto přátelství ještě prohloubila. Po*

³² SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie – Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. 2001

³³ VÁGNEROVÁ, Marie, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2004

³⁴ MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. 2004

14 měsících byl propuštěn na svobodu, v té době se již znal osobně s několika členy sborového společenství z kaplanovy mateřské církve. Stal se členem této církve a v jejím prostředí prošel převratnými změnami v náhledu na svět a lidi kolem sebe. Ve společenství věřících si po roce a půl našel dívku, po dvouleté známosti se rozhodl pro manželství. Byl zapojen do některých sociálních programů v církvi, navázal smysluplný vztah s rodiči, pracuje v oboru, ve kterém se vyučil.

Kazuistika 2

Martin, 21 let. *Odsouzený za výrobu drog a krádeže. Sám byl závislý a prošel odvykací léčbou. Spíše nenápadný, mírně zakomplexovaný, nepřiliš oblíbený u spoluvězňů. Na duchovní sezení přišel podle vlastních slov ze zvědavosti, také aby získal pozitivní hodnocení od vychovatele. Po čase ho začala zajímat některá témata a názory věřících lidí, kteří docházeli jako dobrovolníci do věznice. Sblížil se s některými členy církve a po propuštění požádal místní sbor o pomoc při řešení jeho dalšího života. Vzhledem k jeho velmi neutěšené rodinné situaci (otec alkoholik, matka žila v garsonce se svým přítelem a odmítala se o něj postarat), se výbor sboru rozhodl za určitých podmínek ubytovat jej dočasně ve svých volných prostorech. K dispozici měl jednu místnost s kuchyňkou a koupelnu. Za ubytování „platil“ týdenním úklidem sborových prostorů a v zimě odklizením sněhu. Někteří členové sborového společenství mu pomáhali s hledáním práce, jiní se mu věnovali duchovně, k některým docházel na přátelský oběd, nebo večeři. Takto prožil rok, pak začal střídat zaměstnání, nikde nebyl spokojený, po nějakém čase se jel podívat za svou matkou do místa svého působení před výkonem trestu, potkal některé staré kamarády a nakonec se odstěhoval. V současné době udržuje kontakt s některými členy sboru, přiznává, že se vrátil k drogám, ale je rozhodnutý znovu se jít léčit a začít od začátku. V křesťanském společenství se naučil, že začínat znovu se dá tak dlouho, dokud člověk neztratí chuť ke změně.*

V těchto případových studiích jsme záměrně zvolili dva odlišné případy. Oba jsou však podstatné pro pochopení důležitosti vazby mezi prací kaplana, či duchovního a sborovým společenstvím, které plní roli jakési nové sociální skupiny. Tato skupina má velkou výhodu v tom, že pokud je zdravá v psychosociálním smyslu, může mít na bývalého vězně výrazně pozitivní výchovný vliv. Předpokladem je dostatečná míra zasvěcenosti takového společenství do penitenciární a postpenitenciární problematiky. Výše popsané případy jsou jen dva z mnoha, podrobný výzkum vlivu náboženského společenství na propuštěné vězně by však musel být předmětem velmi rozsáhlého a dlouhodobého výzkumu. V této práci jsme se

omezili pouze na nastínění možností, které má duchovenská služba v procesu reintegrace odsouzených do společnosti, na její přínos a podíl.

3.7 DŮVODY PRO DUCHOVNÍ SLUŽBU

3.7.1 Věroučné

Pokud vycházíme z předpokladu, že pro křesťanskou společnost je základním zdrojem inspirace a také poznání o potřebných postojích křesťana k okolnímu světu Bible, pak dojdeme k následujícím závěrům:

V kapitole 2. jsme uvedli, že projevení zájmu o vězněné je součástí církevní práce a služby jako cokoliv jiného. V biblickém kontextu nenajdeme žádné konkrétní popisy formy pomoci, ale můžeme zde najít několik připomenutí, aby věřící na vězně nezapomínali. Zároveň je zde patrné, že starost o vězně není nikde stavěna před pomoc jiným skupinám lidí. Pro nás z toho vyplývá, že duchovní služba znevýhodněným skupinám je záležitostí motivace a výběru duchovenského pracovníka. Jinými slovy, rozhodující je, jakou „parketu“ je člověk, který je ochotný pomáhat, najde pro své uplatnění. Práce církve by tedy ideálně měla zahrnovat pomoc všem skupinám sociálně potřebných lidí.

3.7.2 Pastorační

V přeneseném významu je tento pojem zpravidla spojován s určitým druhem vedení, nebo spravování. V našem pojetí lze říci, že se jedná o vedení ke změně, jehož součástí je pomoci najít klientovi konkrétní cíl, prvotní i krátkodobý. Při rozhovorech s odsouzenými, často zjistíme, že jejich současná situace, tedy prožívání VT, je první a často i jedinou zastávkou v životě, kdy mohou za podpory a vedení duchovního přemýšlet o nejzákladnějších aspektech vlastní existence. Vlastně jde o jakési neuvědomělé kladení základních filozofických otázek. Kdo jsem, proč jsem tady, a kam směřuji. Velmi úzce souvisí tato problematika s dnes často využívaným psychologickým směrem, Franklovou logoterapií, která se stala součástí programu humanistické psychologie³⁵.

Psychologie většinou staví za prvotní motivy lidského jednání biologické potřeby, hned za nimi však potřeby primární psychologické a sociální. Říčan cituje nomenklaturu podle Maslowa, který po fyziologických žádostech vnímá postupně potřebu bezpečí, nálezení

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Karolinum, 1999, str. 7

a lásky, úcty a sebeúcty, sebeuskutečnění, poznávání a rozumění a nakonec i potřebu estetických prožitků³⁶. Zatímco fyziologické potřeby jsou za mřížemi zpravidla více či méně naplněny (i když i ony jsou do jisté míry zdeformovány prostředím), všechno ostatní je omezeno. V této souvislosti popisuje Sochůrek tzv. „krizi z uvěznění“, jejímž jádrem je vlastně deformovaný, odchýlný, změněný, nezřídka i náhradní způsob uspokojování potřeb, ať už primárních (biologických), nebo sekundárních (psychologických či sociálních)³⁷.

Také Pivoňka (2005) vidí k procesu lidské transformace jednoznačnou nutnost *průvodce*, který by „*uměl nezištně posoudit momentální stav člověka v krizi a pobídnout k řešení problémů, pobídnout k akci.*“³⁸ Vzápětí však dodává, že je třeba skutečné moudrosti, aby si rádce neřešil na dotyčném vlastní problém, jak se to někdy děje. Ve svém textu dále zdůrazňuje nutné podmínky: touha po změně musí vyrůst z člověka a musí být přijata zcela dobrovolně. V této souvislosti důrazně varuje před zneužitím kritických životních podmínek „*nasazením náboženských pák*“. Jedním ze zásadních důrazů vězeňské pastorace tedy musí být vedení ve a k vnitřní svobodě. V opačném případě vystavujeme vězně nebezpečí situace, kdy psychicky (nikoli duchovně) zareaguje na depresi, nebo výše zmíněný šok z uvěznění, který dříve či později přijde.

Vězení je příliš specifické na to, abychom lacině pouze prohlásili, že všechny potřeby může naplnit víra. Nicméně za naznačení směru ve vedení to může posloužit. Říčan konstatuje, že náboženský život lze vykládat jako činnost sloužící k uspokojení motivů.³⁹

Dalším pojmem souvisejícím s pastorcí je „doprovázení“, které však nejčastěji pojíme s označením klient a ve většině případů se týká již propuštěných osob. Jde tedy již o problematiku postpenitenciární péče a budeme se jí více zabývat v další kapitole.

3.7.3 Pragmatické

Tyto důvody zajímavým způsobem představuje Lupták (1997), když vypočítává ekonomické úspory společnosti v případě jednoho znovuzrozeného vězně. Tedy takového vězně, který ve své konverzi našel smysl a cíl své další existence a také sílu vyrovnat se se svým minulým i budoucím životem zákonným způsobem. Když autor vypočítává ekonomické

³⁶ ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002, str. 13

³⁷ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie I*. TUL Liberec: 2002, str. 8

³⁸ PIVOŇKA, B. *Je člověk změnitelný?*, 2005

³⁹ ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*, 2002

úspory společnosti v případě jednoho takového vězně, dochází k částce 250. 00,- Sk ročně ušetřených nákladů a dalších 250. 00,- Sk jako hodnotu člověkem za rok pro společnost vytvořenou.⁴⁰

Z Výroční zprávy VSČR za rok 2006 se dozvídáme, že průměrné náklady na jednu vězněnou osobu na den činí 872,- Kč. Za rok dostaneme částku 318. 77,- Kč. Bude-li odsouzený platit náklady výkonu trestu jak mu ukládá zákon, vrátí společnosti ročně pouze 16. 25,- korun. Výsledkem je tedy 301. 52,- Kč, které společnost průměrně ročně stojí jeden vězeň, což je částka, kterou může stát ušetřit, pokud odsouzený přijme nový způsob života. V roce 2006 byla v České republice průměrná mzda 20. 11,-Kč. Z této hrubé mzdy každý zaplatí na daních při zhruba padesátiprocentním daňovém zatížení ročně cca 121. 66,- Kč. Lze tedy říci, že jeden znovuzrozený vězeň znamená pro společnost 423. 18,- plusových korun ročně.

3.7.4 Sociálně - integrační

V této souvislosti můžeme v podstatě shrnout předchozí kapitoly a vytvořit jakési resumé toho, co již bylo řečeno. Všechny důvody, které můžeme pojmenovat ve prospěch duchovenské práce ve věznici jsou logicky propojeny tím nejdůležitějším – pomocí propuštěnému už bývalému vězni nalézt nový smysl, nové hodnoty, nový život.

Výkon trestu primárně znemožňuje odsouzenému pokračování páčání trestné činnosti. To by však samo o sobě nestačilo, respektive neřešilo by to budoucí reintegraci odsouzeného člověka. Pokud by výkon trestu neřešil alespoň částečně budoucnost vězně, jeho postoje, cíle, předpoklady, možnosti, pak by byl jen beznadějným kolotočem stálých návratů do vězení a pozvolnou degradací a degenerací jedince, který možná jen na začátku někde klopýtl. Pravdou je, že v některých případech tomu tak je. Ale naštěstí jsou i jiné případy, které dávají celému systému naději a smysl.

Pokud již dojde k odnětí svobody, má být tento získaný časový prostor využit k eliminaci nežádoucího chování a k rozvíjení nejrůznějších forem prosociálního chování podle možností odsouzeného. Existuje čínské přísloví, které říká: „*Zasij čin a sklidiš zvyk, zasij zvyk a sklidiš charakter, zasij charakter a sklidiš osud.*“ Je v něm vyjádřena obrovská

⁴⁰ LUPTÁK, O. *Praktická teológia misie medzi väzňami*, 1997

víra v možnosti aktivní změny nejen chování, ale i podstatnějších charakteristik člověka a tedy i člověka uvězněného.

Duchovní služba je v tomto smyslu pomocí pro aktivity ostatních vězeňských pracovníků, jež mají vést pachatele k tomu, aby se on sám chtěl změnit. Všechny tyto aktivity by měly směřovat k jedinému cíli – aby motivovaly obviněného nebo odsouzeného a následně propuštěného člověka k práci na sobě samém a tím ke zvyšování jeho šancí na život v zákonnosti a k začlenění se do demokratické společnosti.

V kapitole 3.7.1 jsme naznačili, jak může vypadat konkrétní praktická pomoc při dosahování tohoto cíle, pokud se odsouzený již v průběhu detence a později po propuštění rozhodne pro náboženskou platformu. Je zde naznačen určitý směr, jakým by se mohla ubírat postpenitenciární péče v duchovní oblasti. Právě víra duchovenských pracovníků v to, že každý obviněný a odsouzený má šanci a naději na změnu, může být v jejich nerovném boji určitou hnací silou nejen pro ně samotné, ale i pro jejich kolegy specialisty a pracovníky Vězeňské služby.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. DUCHOVNÍ SLUŽBA V PENITENCIÁRNÍM PROSTŘEDÍ

4.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Již v úvodu jsme zmínili důležitost pochopení činnosti duchovenských pracovníků v rámci Vězeňské služby české republiky jako přínosného reintegračního a resocializačního prvku v životě odsouzených. Z hlediska spolupráce s ostatními zaměstnanci a také z hlediska začleňování duchovní práce do systému penitenciární a postpenitenciární péče, je důležité znát postoje všech zúčastněných k této službě.

Cílem této části práce je zmapování podmínek, forem a metod duchovenské služby v penitenciárním prostředí a postoje odsouzených a vězeňských zaměstnanců k duchovenské činnosti na půdě věznic.

Účelem šetření je ověřit, zda se na duchovního obracejí se svými problémy pouze věřící vězni, či nikoli. Předpokládáme, že se na duchovního ve věznicích obracejí vězni především v otázkách víry.

4.2 STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ A METODY OVĚŘOVÁNÍ

4.2.1 Předpoklady práce

1. Předpokládáme, že se věřící vězni nejčastěji obracejí na duchovní v otázkách souvisejících s jejich vírou.
2. Předpokládáme, že duchovní služba je ve věznicích nezastupitelná.

4.2.2 Použité metody

- Dotazník
- Studium spisové dokumentace
- Rozhovor

Všechny zvolené výzkumné metody se již tradičně používají v psychologických, pedagogických, sociologických výzkumech a výzkumech veřejného mínění.

Dotazník patří mezi vhodné metody při hromadném shromažďování dat pomocí písemně zadávaných otázek. Dotazník by měl obsahovat optimální počet otázek, které

pokrývají sledovanou problematiku. Výhodou této metody je získání většího množství informací v relativně krátkém časovém úseku. V práci byly použity dva typy dotazníků, oba jsou popsány v kapitole 5.4.

Studium spisové dokumentace v našem případě doplňuje dotazník. Zaměřili jsme se na studium některých osobních spisů vězněných osob. Náhled do spisového materiálu nám umožnil upřesnit některé údaje. Nedílnou součástí sběru informací tvořilo studium osobní karty vězně. Tato metoda však byla také možná, vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku, jen v ojedinělých případech.

Rozhovor bývá definován jako dotazovací metoda, ve které dotazující zjišťuje konkrétní, často doplňující informace. Od dotazníku je odlišen tím, že tazatel a respondent jsou v přímé interakci. V našem případě rozhovor nenavazoval na fázi dotazníku, jelikož výzkumný vzorek byl rozsáhlý. Převážnou část údajů jsme získali jen od několika obviněných a odsouzených v průběhu individuálních rozhovorů v rámci skupinové terapie. Také s některými zaměstnanci Vězeňské služby, kteří se na průzkumu podíleli, byl veden rozhovor, který doplnil a upřesnil informace. V našem šetření jsme rozhovor použili jako doplňkovou metodu, upřesňující dotazník.

4.3 ZKOUMANÝ VZOREK

4.3.1 Výběr vězňů

Dotazovaní jedinci jsou muži jak obvinění, tak odsouzení vzorek obviněných byl vybrán ze dvou vazebních věznic. Jedná se celkem o 50 obviněných, z nichž 25 se nacházelo ve věznici v Liberci, a druhá polovina 25 byla z Věznice České Budějovice. Jelikož odsouzení mají v českých věznicích daleko větší zastoupení než obvinění, byl jejich počet při dotazování také úměrně větší. Celkem se jednalo o 200 odsouzených z věznic: Liberec (60 dotazovaných), Stráž pod Ralskem (70 dotazovaných), Rýnovice (70 dotazovaných). Mezi dotazovanými jsou odsouzení zařazení do věznic s dohledem, dozorem a ostrahou, různého věku a různé délky trestu. Jelikož záměrem průzkumu bylo získat v mezích daných možností co nejobjektivnější výstupy, byl vybrán mezi vězni co nejširší vzorek dotazovaných. Prakticky jde o obviněné a odsouzené bez jakýchkoliv vazeb na duchovní nebo kaplana na jedné straně, ale také o ty, kteří již někdy byli v kontaktu s duchovním, nebo se účastní pravidelně či nepravidelně některých duchovních aktivit na straně druhé.

Podíl odsouzených respondentů podle délky trestu ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 1 respondenti – odsouzení (počty podle délky trestu)

Odsouzení – délka trestu	do 5 let	od 5 do 10 let	nad 10 let
Vazební věznice Liberec	32	22	6
Věznice Rýnovice	21	36	13
Věznice Stráž pod Ralskem	27	27	16

4.3.2 Výběr zaměstnanců

Ze stejného důvodu, jako v případě vězňených osob, jsme dotazníky pro zaměstnance VS rozdělili do celého spektra pracovníků. Na otázky v dotazníku odpovídali zaměstnanci spadající pod vedení oddělení výkonu vazby a trestu, tedy dozorčí služba, vychovatelé a specialisté. Jedná se o muže i ženy rozdílného věku a vzdělání, kteří byli ochotni svůj postoj touto formou vyjádřit. Počet respondentů celkem byl 50 osob, z nichž polovina byli příslušníci a druhá polovina občanští zaměstnanci, specialisté.

Podíl respondentů podle jednotlivých složek znázorňuje následující tabulka.

Tabulka č. 2 respondenti – zaměstnanci (počty podle pracovního zařazení)

dozorci trest (ubytovny)	dozorci vazba	dozorci trest, (pracoviště odsouzených)	sociální pracovník	speciální pedagog	vychovatel mladistvých	vychovatel na oddíle	psycholog
8	12	5	5	7	2	9	2

4.4 VLASTNÍ PRŮBĚH PRŮZKUMU

Vzhledem k velikosti a různorodosti zkoumaného vzorku, byl průzkum prováděn během celého jednoho roku. K našemu velkému překvapení byla návratnost všech dotazníků 100 %, což svědčí o ochotě zaměstnanců VS, kteří vězňeným osobám dotazníky předkládali i těch, kteří je sami vyplňovali.

K průzkumu a zmapování postojů odsouzených a obviněných ve VTOS jsme zvolili jednoduchou formu dotazníku s uzavřenými otázkami, při kterých respondent volí z několika nabízených možných odpovědí tu, která se mu zdá nejvhodnější. Tyto otázky usnadňují

zpracování a kladou menší nároky na vyjadřovací schopnosti respondenta při současném zachování výpovědní hodnoty. (Nevyplněný dotazník pro vězně tvoří přílohu č. 5).

Vzhledem ke specifickému prostředí jsme otázky formulovali tak, aby byly co nejjednodušší, snadno pochopitelné a zároveň aby jejich zodpovězení vyžadovalo co nejméně času. Podle předchozího zjištění (během rozhovoru) byla právě tato minimální časová náročnost určitou zárukou ochoty odsouzených pravdivě odpovídat na otázky. Například někteří respondenti po vyplnění dotazníku ocenili, že zvládli otázky zodpovědět smysluplně během svačiny v práci.

Dalším důležitým faktorem při zjišťování ochoty na celé akci se podílet, byla naprostá anonymita, jež byla zaručena kromě jiného způsobem odevzdávání vyplněných dotazníků. Na oddílech odsouzených byly pro tento účel postaveny zalepené papírové krabice s otvorem, kterým se vkládal přeložený dotazník, takže nebylo možné, aby některý z respondentů mohl být jen částečně zahlédnout, jaké odpovědi psal jeho předchůdce. Obvinění odpovídali na své dotazníky na kulturní místnosti. Byli sem naváděni po menších skupinkách z důvodu bezpečnosti a zachování účelu vazby a také oni vhazovali své vyplněné dotazníky do připravené krabice.

Pro zaměstnance byl použit nestandardizovaný dotazník s kombinací otevřených a uzavřených otázek. Škála odpovědí na otázky je složitější a vyjadřuje míru pozitivního nebo negativního postoje k práci duchovních ve výkonu trestu odnětí svobody. Do značné míry je v něm zachycena také případná míra osobní zainteresovanosti jednotlivých zaměstnanců. Struktura dotazníku je koncipována tak, aby otázky a odpovědi na velmi malé ploše tématicky pokryly jak práci kaplana jako zaměstnance, tak i obecnější názor na možnost pozitivního vlivu víry v životě odsouzených.

Také v tomto případě byl kladen důraz na anonymitu a časovou nenáročnost. Z těchto důvodů jsme formulace v dotazníku konzultovali s vedoucím oddělení výkonu vazby a trestu, který dotazníky také následně rozdělil mezi své podřízené. (Nevyplněný dotazník pro zaměstnance tvoří přílohu č. 6).

4.5 ZÍSKANÁ DATA A JEJICH INTERPRETACE

4.5.1 Interpretace dat získaných od vězňů

V této části práce se zaměříme na vyhodnocení dat, která jsme získali pomocí dotazníku, na který odpovídali muži ve výkonu vazby a trestu. Následující tabulka znázorňuje věk dotazovaných.

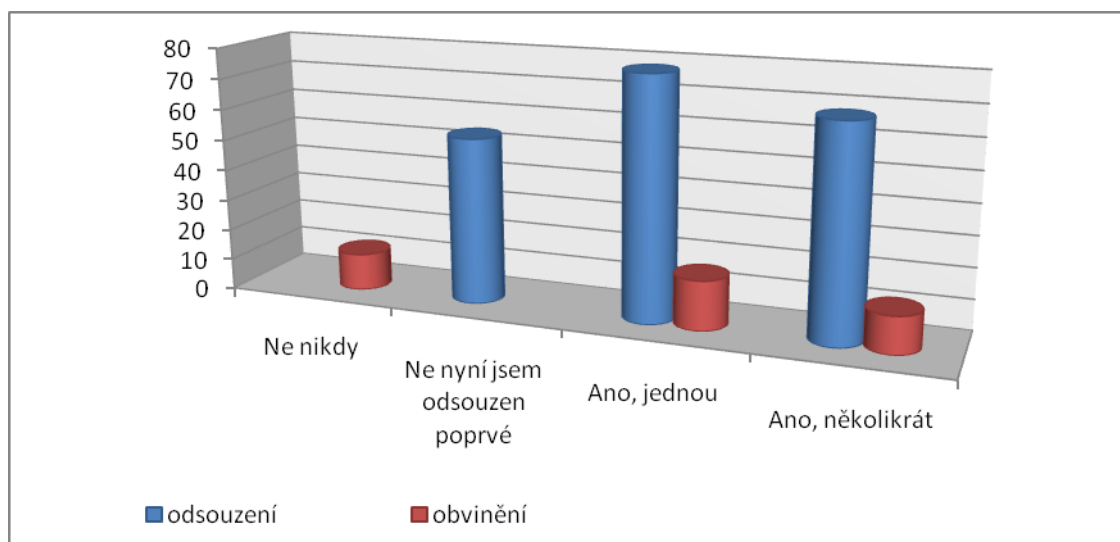
Tabulka č. 3 Věkové skupiny dotazovaných

méně než 20 let	21-35	36-50	51 a více let
16	106	113	15

Věkové skupiny 21 -35 a 36-50 let jsou početně vyrovnané. Dá se předpokládat, že jedinci těchto věkových skupin zastupují největší část populace ve věznicích.

Ve snaze konkrétní představy o vzorku respondentů, bylo nutné zjistit, zda mají dotazovaní zkušenost s vězněním, či zda byli již v minulosti odsouzeni k jinému trestu. Tuto skutečnost znázorňuje graf č. .

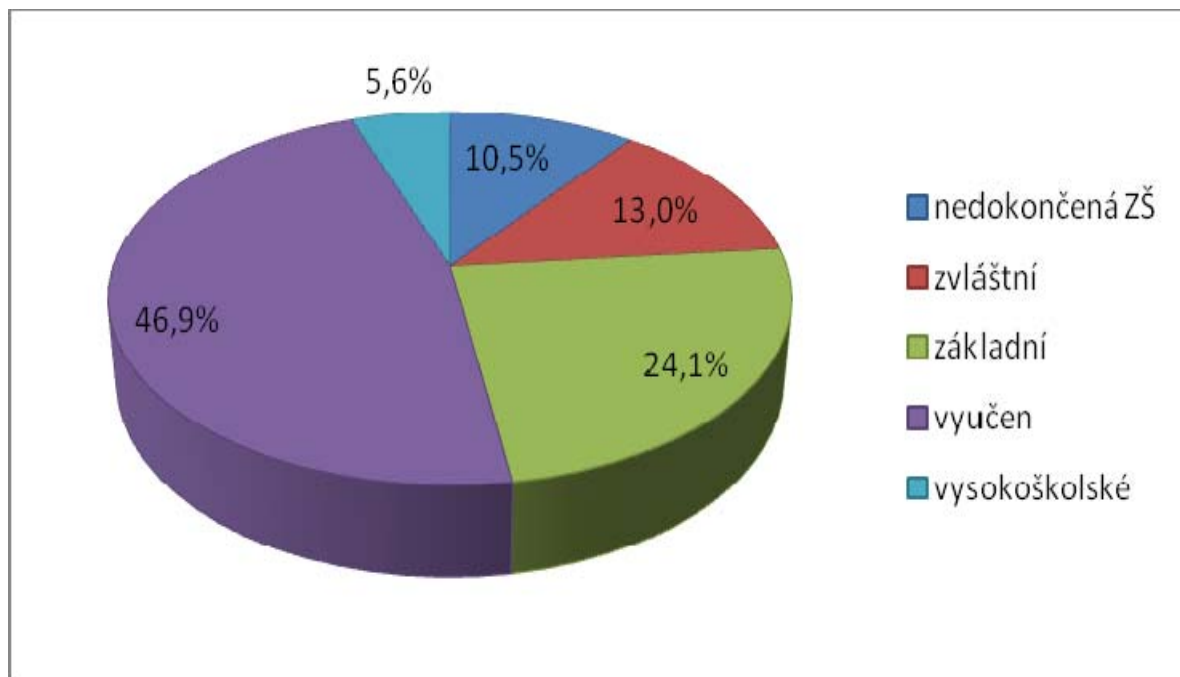
Graf č. 1 Přehled předchozích odsouzení

Pro přesnost uvádíme, že odsouzením se myslí jakýkoli trest, který byl nařízen soudem. V předloženém dotazníku byly respondentům uvedeny příklady: podmíněčný trest odnětí svobody, obecně prospěšné práce, náhrada škody a také výkon trestu. Z průzkumu vyplývá, že většina dotazovaných již má nějaké zkušenosti s trestem, který jim uložil soud. Z celkového počtu obviněných dotazovaných, nám 12 osob z výkonu vazby uvedlo, že ještě

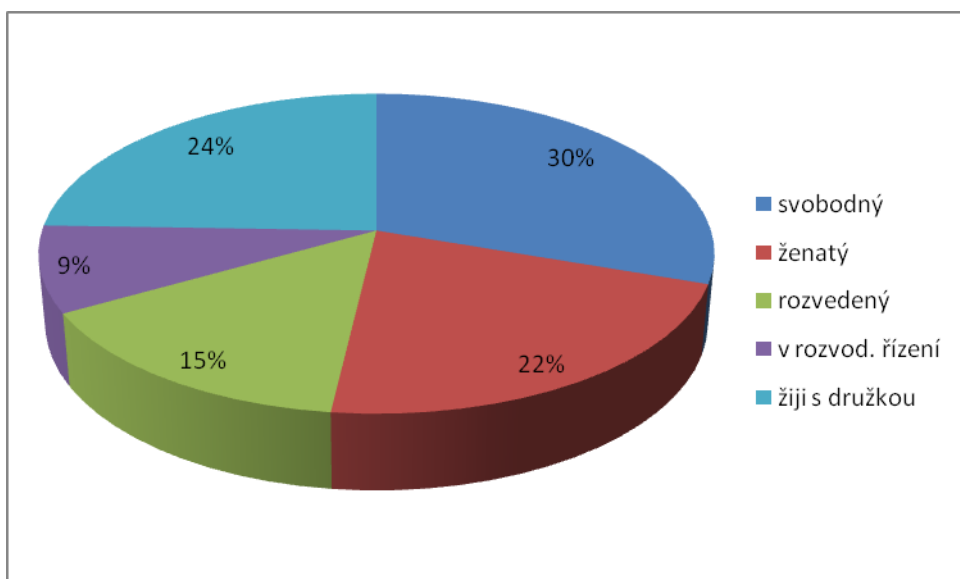
nikdy nebyli odsouzeni, 16 uvedlo, že byli odsouzeni jednou a 12 respondentů již několikrát. Naproti tomu odsouzení uvedli, že 54 z nich jsou odsouzeni poprvé, 78 již bylo jednou odsouzeno a 68 byl uložen soudem trest několikrát.

Graf č. 2 Dosažené vzdělání

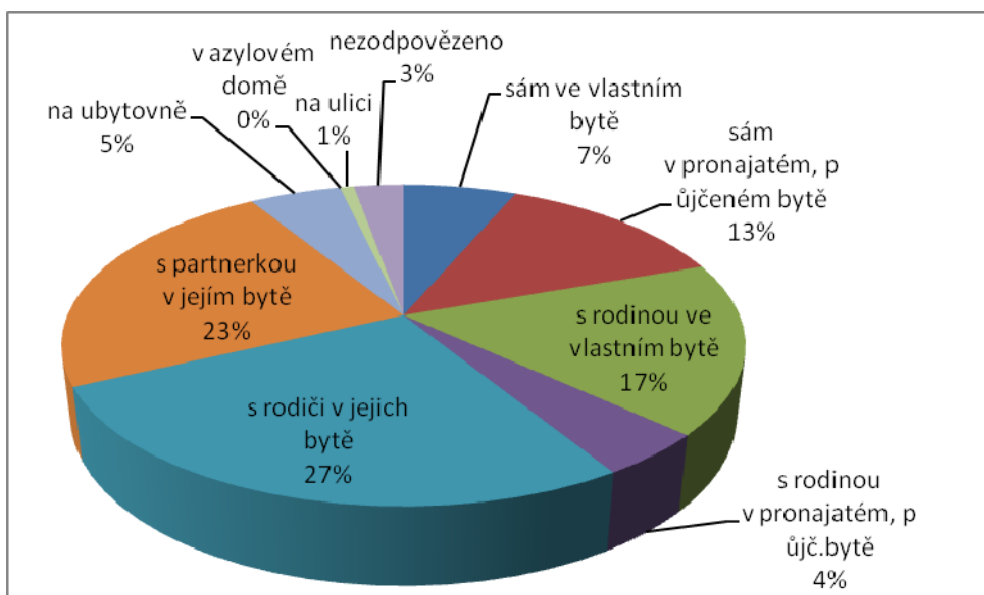
Pro celkové zhodnocení osobnosti dotazovaného nám údaje o vzdělání připadají důležité, jelikož dosažená úroveň vzdělání se často odráží v osobnosti jedince. Překvapením pro tazatele byl počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných osob a ani procento vyučených není zanedbatelné. Je tedy pravděpodobné, že tito vězni budou mít během svého věznění potřebu oslovit vězeňského kaplana, či docházejícího duchovního bez ohledu na to, zda jsou věřící či nikoli. Pravděpodobnost potřeby komunikace s osobou z tzv. „druhé strany“ je u nich vyšší a z praxe a rozhovorů s některými těmito vězni je zřejmé, že rozhovor se zaměstnanci věznice jim přináší jisté psychické uspokojení.

Graf č. 3 Rodinný stav respondenta

Rodinný stav respondentů byl dalším důležitým předmětem průzkumu. Z odborné literatury, ale i z praxe víme, že málo vězňů se věznění zabývají více, než jsou jejich rodinné vztahy. Často bývají námětem jejich rozhovorů jak se zaměstnanci věznice, tak také s obhájcem. Z rozhovorů s kaplankou VV Liberec víme, že v otázkách týkajících se partnerských vztahů a rodiny, se často na duchovní obracejí i nevěřící vězni.

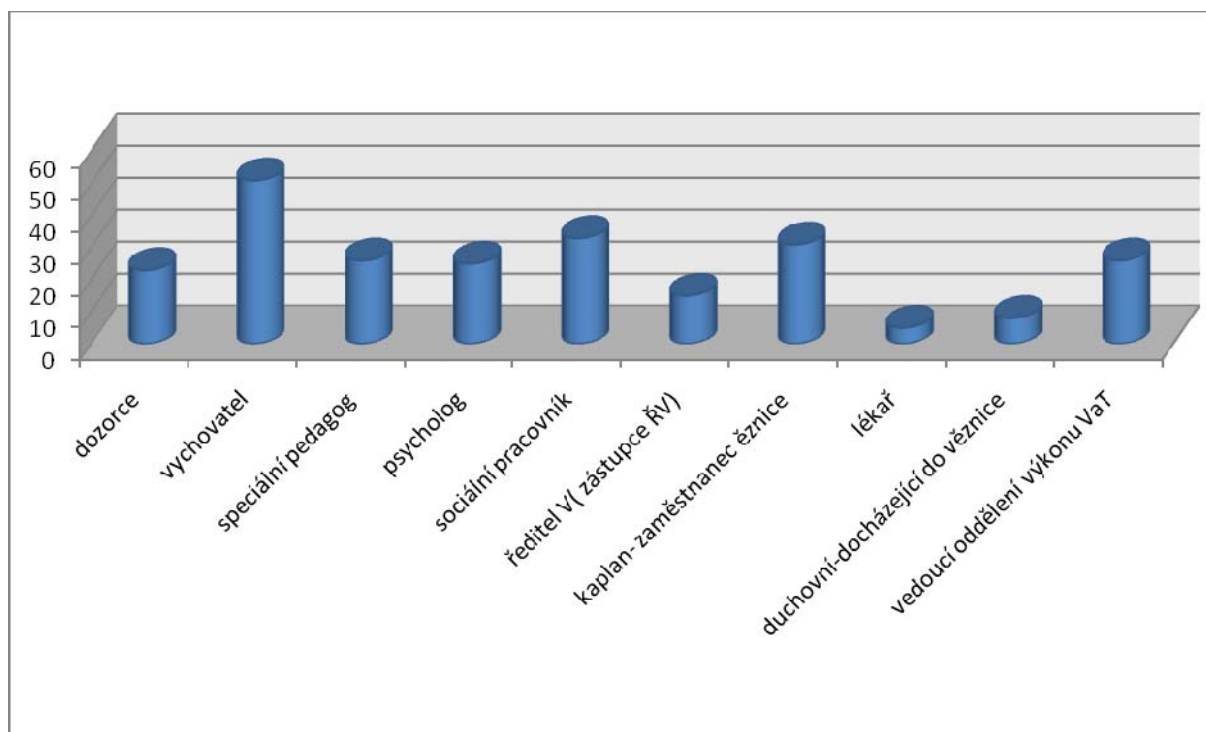
Graf č. 4 Způsob, jakým bydlel respondent před uvězněním

Řešení bytové situace po propuštění z výkonu trestu nebo vazby by také mohlo být častou otázkou směřující k duchovnímu. Rozhovorem s bývalým kaplanem VV Liberec, se tato domněnka tazatelům potvrdila, proto byla otázka týkající se bydlení respondentům položena. V souvislosti s odpověďmi na tuto otázku se stalo poprvé, že tazatelé neodpověděli všichni.

V sedmi případech se stalo, že si respondent nevybral ani jednu z nabízených možností. Ostatní odpověď označili. Grafy č. 5 a 6 zachycují odpověď na otázky důvěry či nedůvěry v zaměstnance VS ČR.

Graf č. 5 Důvěra v zaměstnance VS

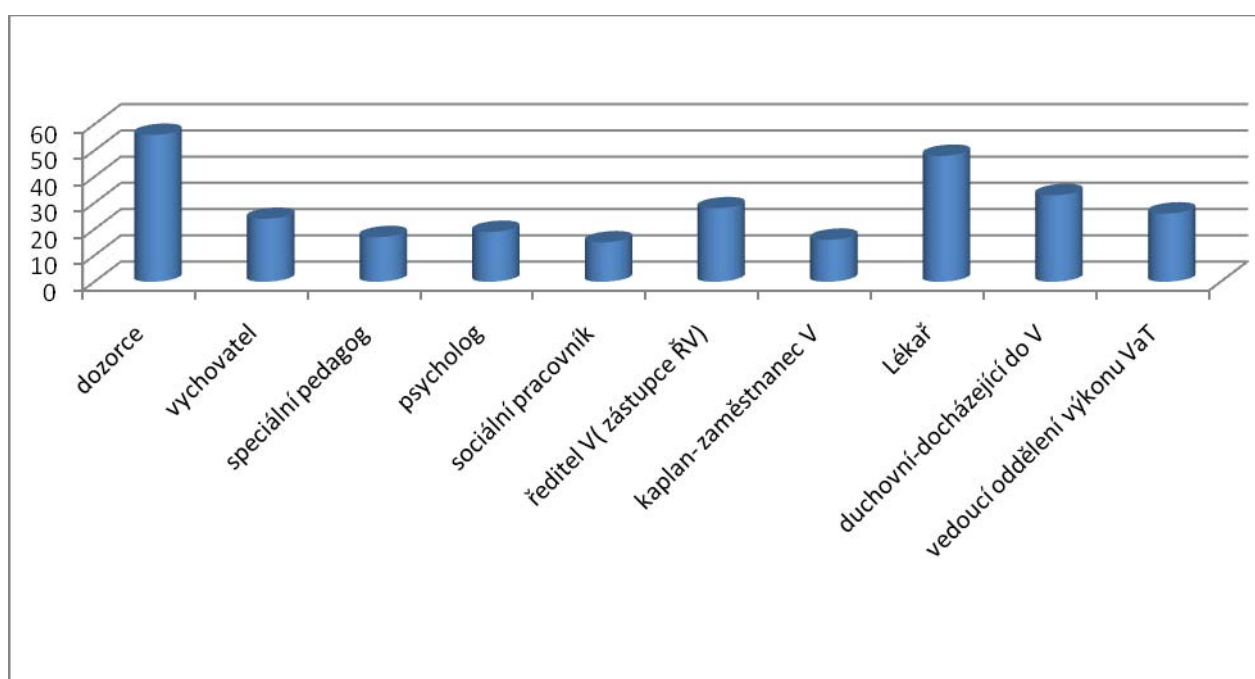

U těchto dvou otázek měli dotazovaní možnost označit více odpovědí, čehož také ve velké míře využili. Při vyhodnocování dotazníků jsme zjistili, že škála nabídnutých odpovědí byla nedostatečná, jelikož pět z námi oslovených respondentů na otázku *Komu ze zaměstnanců věznice byste důvěřoval při řešení osobních problémů?* odpovědělo NIKOMU. Naproti tomu na opačně položenou otázku *Komu ze zaměstnanců věznice byste nedůvěřoval při řešení osobních problémů?* odpověděli titíž dotazovaní VŠEM. Z těchto odpovědí, které nebyly nabídnuty, a dotazovaný je musel dopsat je zřejmé, že tito respondenti odmítají

jakoukoli pomoc od jakéhokoliv zaměstnance věznice. Ve skutečnosti jsou uzavřeni ve vlastním světě, který je pro zaměstnance jen obtížně proniknutelný.

Z grafů č. 5 a 6 vyplývá, že nejčastěji osloveným zaměstnancem při řešení osobních problémů je jednoznačně vychovatel, tedy zaměstnanec, jehož hlavním úkolem je výchovná, vzdělávací, preventivní diagnostická činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti na socializaci a resocializaci. Všechny svěřené vězně zná osobně a oni znají jeho. Pro účel našeho průzkumu bylo důležité zjištění, že na duchovního by se z celkového počtu dotazovaných obrátilo 39 vězněných osob.

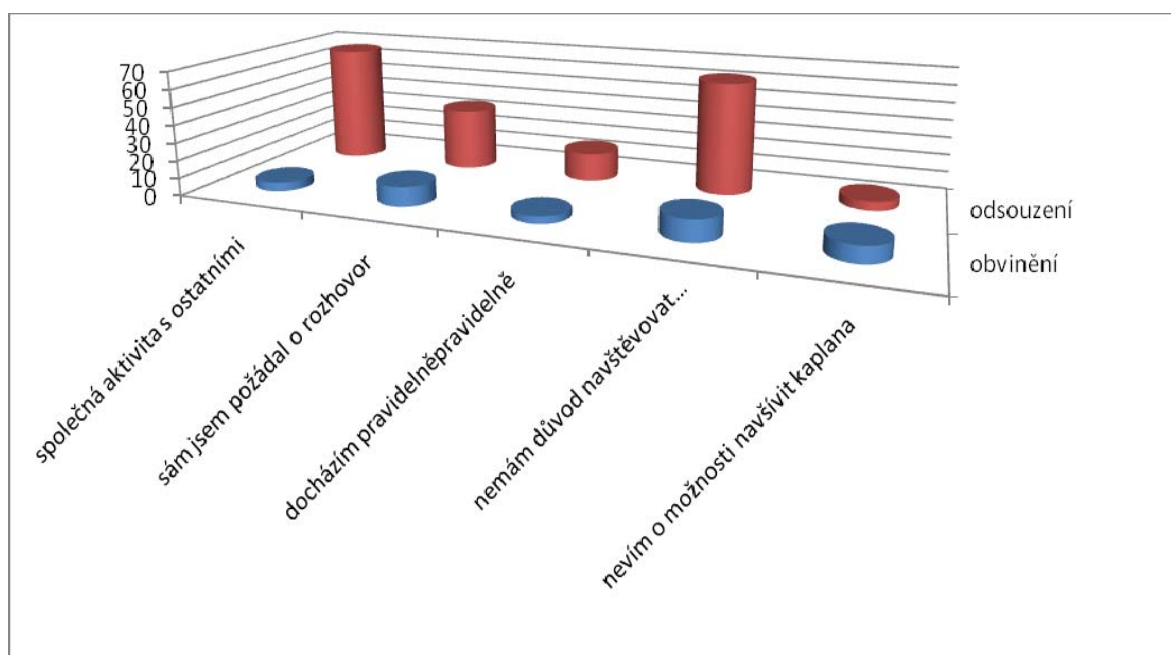
Graf č. 6 Nedůvěra v zaměstnance VS

Největší procento respondentů připouští, že nejméně důvěryhodný je pro něj dozorce, tedy uniformovaný zaměstnanec. Dozorce je jedním ze základních článků přímé práce s vězni, provádí kontrolní a dozorčí činnost a odpovídá za kázeň a pořádek za stran vězňů. Pokud dozorce bezchybně plní své úkoly, dodržuje zásady výkonu vazby a trvá na důsledném dodržování povinností vězněných osob, bývá u vězňů často neoblíbený. Proto by tito dali přednost řešení svého problému s jiným zaměstnancem VS.

Pro náš průzkum je podstatné, že 49 z celkového počtu dotazovaných by svůj osobní problém neřešilo s duchovním. Daleko větší nedůvěru u vězněných vzbuzuje duchovní docházející do věznice z venku, tomuto duchovnímu by se nesvěřilo 33 osob, naproti tomu kaplana zaměstnaného ve věznici označilo pouze 16 dotazovaných.

Graf č. 7 Návštěva duchovního vězněnou osobou

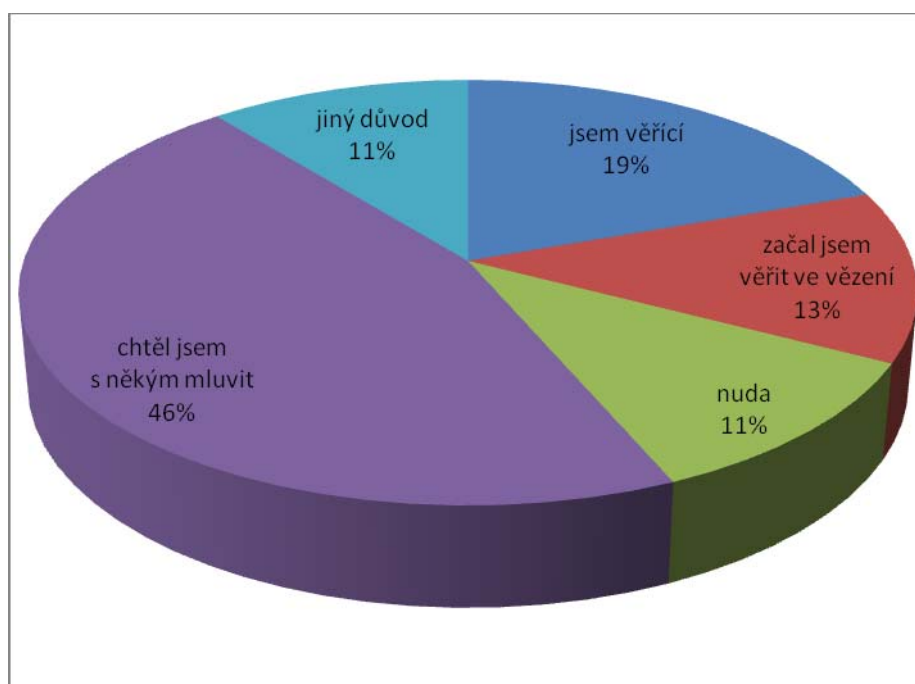

Výsledky tohoto grafu nám ukazují skutečnou návštěvnost vězeňského duchovního. Jestliže jsme se v předchozích otázkách ptali čistě hypoteticky, zda by respondenti využili služeb duchovního k řešení svých problémů, zde je přehled skutečné návštěvnosti. Podle výsledků tohoto šetření je jasné, že na duchovního se neobracují vězni jen při řešení svých potíží, ale k oslovení kaplana je vedou i jiné důvody.

Během rozhovorů, které jsme s vězni nezávisle na dotazníku vedli, vznikla obava těchto respondentů o nutnosti zveřejnění konkrétních důvodů návštěvy kaplana. Někteří odsouzení měli pocit, že přestože je dotazník anonymní, obsah jejich rozmluvy s duchovním je jejich soukromou záležitostí. Tuto skutečnost jsme samozřejmě respektovali a následovala tedy obecná otázka, co bylo příčinou kontaktování duchovního respondentem.

Vazebně stíhaní odpověděli ve dvanácti případech, že nemají důvod vyhledávat kaplana, naproti tomu nejčastější důvod pro vzájemnou spolupráci 11 uvedlo, že sami požádali o rozhovor. Odsouzení nejčastěji uvedli, že se k duchovnímu dostali společně s ostatními při aktivitách a to v 67 případech. V 64 případech uvedli, že je víra nezajímá a 63 případech, že nemají důvod hovořit s duchovním. Pouze 4 obvinění a 16 odsouzených uvedlo, že navštěvují duchovního pravidelně.

Graf č. 8 Příčiny kontaktování duchovního během věznění

Z celkového počtu 250 dotázaných na tuto otázku odpovědělo 56 osob. Pro naše šetření je to zajímavé zjištění, jelikož z dotazníku vyplývá, že více než pětina všech dotazovaných již někdy sama vyhledala službu kaplana. Z těchto 56 vězněných jich překvapivě jen 9 (19 %) uvedlo, že jsou věřící. Dalších 6 (13 %) uvedlo, že začali věřit až po uvěznění. Jelikož nejsme dostatečně kompetentní k posouzení míry jejich víry, je s těmito respondenty počítáno, pro potřeby naší práce, jako s věřícími. Často se ale dle zkušeností kaplanů věznic stává, že vězeň předstírá svou víru v Boha zcela účelově. Z rozhovorů s kaplany věznic vyplývá, že i s takovýmto vězněm pracují jako s věřícím a jeho víru se nesnaží nijak zpochybnit. Předpokladem pro tuto spolupráci je samozřejmě zájem a ochota vězněného.

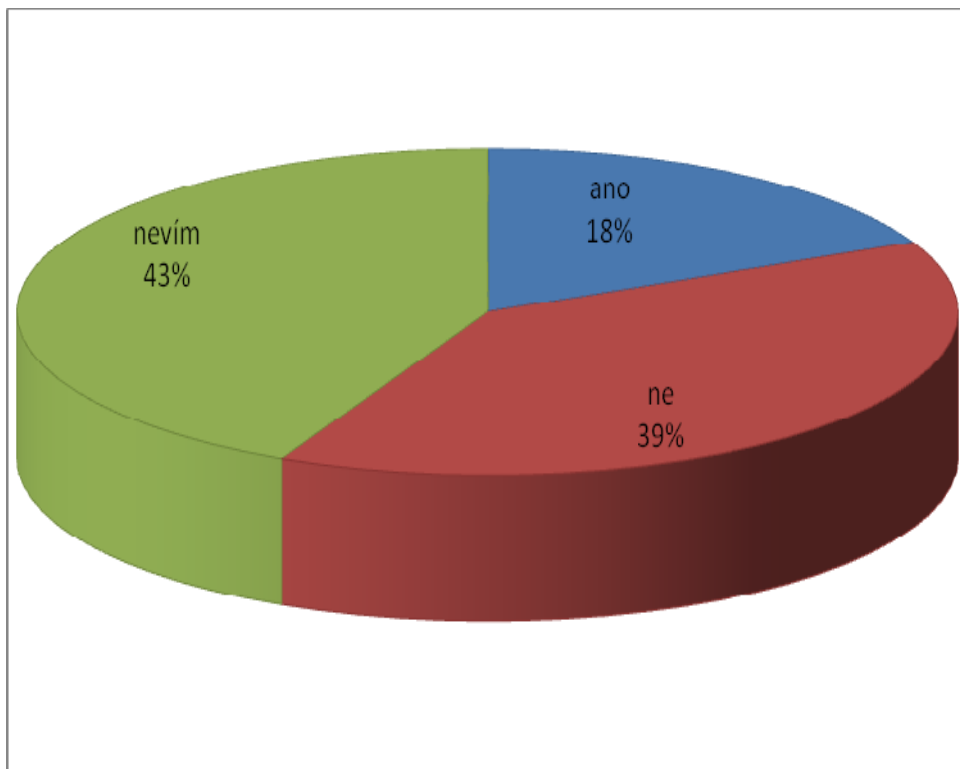
Vězňů, kteří odpověděli, že jejich motivem pro vyhledání kaplana byla nuda, bylo z celkového počtu dotazovaných 5 (11 %). Dalo by se tedy říci, že těchto pět vězněných dalo přednost smysluplnému rozhovoru s duchovním, před nudou komunikací se spoluvězni.

Největší množství respondentů 21 (46 %) odpovědělo, že si chtěli s někým jen tak promluvit a 10 (11 %) dotazovaných požádalo o rozhovor s kaplanem v souvislosti s řešením osobního problému. Poslední možností z dané škály odpovědí na tuto otázku byla nabídnuta respondentům varianta, ve které se mohli sami vyjádřit, jaký důvod je vedl ke spolupráci s duchovním. Celkem odpovědělo 5 mužů, z nichž 2 chtěli prostřednictvím vězeňského

kaplana požádat o muslimskou stravu, další 2 uvedli, že sice nejsou věřící, ale chtěli se pomodlit aby jim „dobře dopadl soud“ a 1 odsouzený napsal, že si chtěl u kaplana „vyčistit hlavu“.

Na otázku, zda si respondenti myslí, že je práce duchovního ve věznicích potřebná, odpovědělo 45 dotazovaných, že ano. Dalších 107 nevědělo a 98 odpovědělo, že dle nich není potřebná.

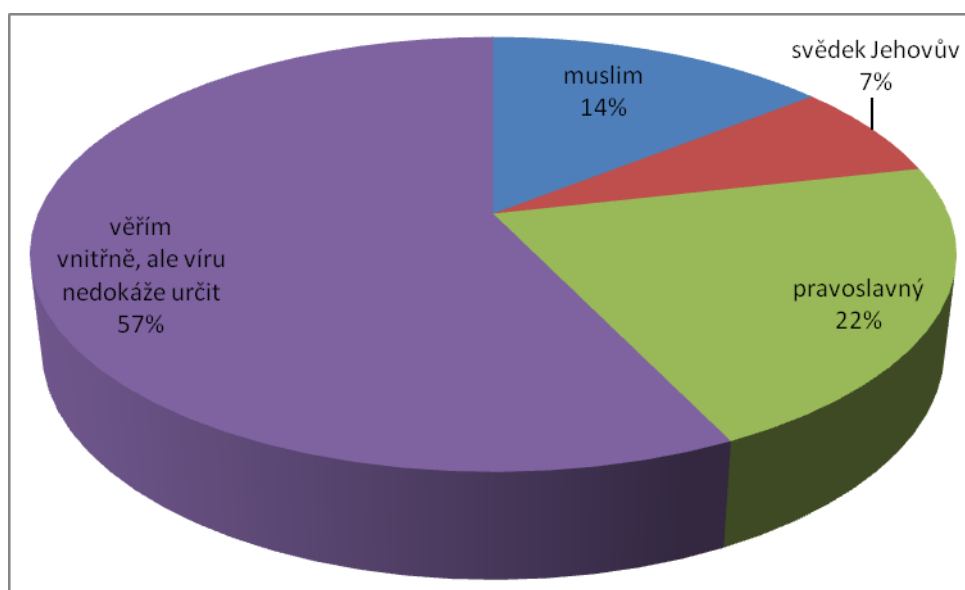
Graf č. 9 Užitečnost práce vězeňského duchovního

Z celkového počtu 107 vězňů, kteří odpověděli na otázku nevím, jich ale 9 v otázce č. 9 odpovědělo, že duchovního již někdy navštívili. Dovolujeme si tedy předpokládat, že někteří věznění navštíví kaplana i tehdy, nejsou – li přesvědčení, že je tato služba uspokojí.

V posledních dvou otázkách jsme se pokusili zjistit konkrétní vztah dotazovaných k víře a jejich vyznání. Položili jsme proto otázku, která již byla částečně zodpovězena v otázce č. 0. *Jaký je váš vztah k víře?* Na tuto otázku navazovala další, kterou jsme chtěli zmapovat klienty kaplana podle víry. Z celkového počtu dotázaných odpovědělo 15 vězněných mužů, že jsou věřící, přičemž 6 z nich uvádí, že začali věřit až po uvěznění. Podrobně je jejich duchovní vyznání znázorněno v následujícím grafu.

Graf č. 10 Klientela duchovních podle víry

Vyhodnocením hodnot grafů č. 7, 8, 9 a 10 jsme měli možnost posoudit, zda se věřící vězni obrazení na duchovního nejčastěji v otázkách své víry, což je náš předpoklad č. 1. Takto jednoznačnou odpověď jsme ale nezaznamenali. Výsledky průzkumu ukázaly, že na duchovního se převážně v otázce víry obrací 48 % věřících respondentů. Ostatní uvedli, že vyhledávají duchovního pravidelně, ale také proto, že si chtějí nezávazně promluvit nebo hledají pomoc při řešení soukromých záležitostí. Na základě dostupných informací musíme konstatovat, že předpoklad č. 1 se nepotvrdil.

Další skutečností, která vyplynula z našeho průzkumu je ten fakt, že vězeňského kaplana oslovují nejvíce středoškolsky vzdělaní vězni, kteří žijí s rodiči a od kaplana očekávají smysluplný rozhovor a pomoc při řešení osobních potíží. Jak jsme již uvedli v kapitole 4.5.1, řešení bytové a rodinné situace je častým námětem na rozhovor kaplana s klientem, proto si dovoluujeme domnívat se, že tato dvě témata jsou ze strany vězňů nejvíce diskutovaná. Tyto výstupy z dotazníků nám dávají odpověď na otázku: S jakými problémy se vězni nejčastěji obrazení na duchovního? V těchto situacích působí duchovní jako terapeut, který se snaží udržet klienty v dobré duševní a psychické kondici.

Respondenti, kteří v dotazníku odpověděli, že by se v případě řešení osobního problému obrátili na duchovního, také z 87 % uvedli zároveň i psychologa jako osobu, které důvěřují. Je tedy na každém duchovním, zda požádá o spolupráci právě psychologa nebo se obrátí na některého z jiných specialistů.

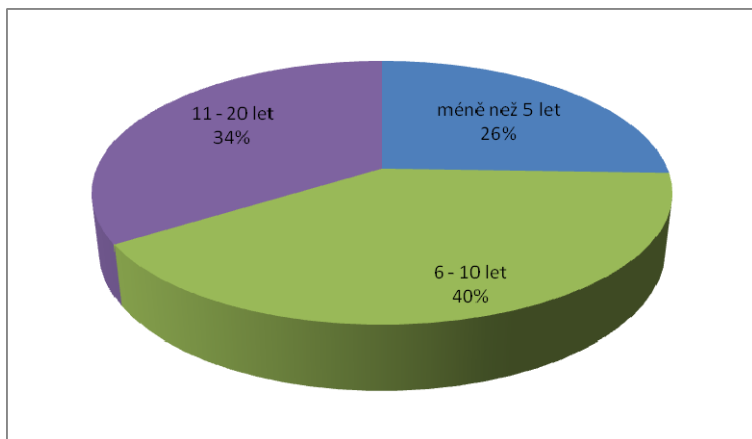
Shrnuli-li jsme výsledky dotazníku osob, které návštěvu kaplana věznice či jiného duchovním často vyhledávají, je třeba vyhodnotit i výsledky těch, kteří o tuto formu péče nestojí. Nejméně vyhledávají duchovního odsouzení a obvinění ve věku do 20 let, kteří mají buď základní vzdělání, nebo jsou vyučeni, pokud se zúčastní aktivity spojené s duchovní péčí, tak pouze v kolektivu jiných vězňů nebo v rámci programu zacházení. 2 % z nich uvádí, že nemají důvod vyhledávat kaplana ani jiného duchovního a 2 % z nich označilo duchovního z nedůvěryhodnou osobu.

4.5.2 Interpretace dat získaných od zaměstnanců věznic

Abychom mohli objektivně posoudit předpoklad č. 2, zda je duchovní služba ve věznicích nezastupitelná, museli jsme získat informace také od zaměstnanců věznic. Rozhovor s některými z nich, který jsme vedli nezávisle na dotazníku, nám ukázal, že k otázkám duchovních a jejich působení v penitenciárním prostředí se staví značně rezervovaně.

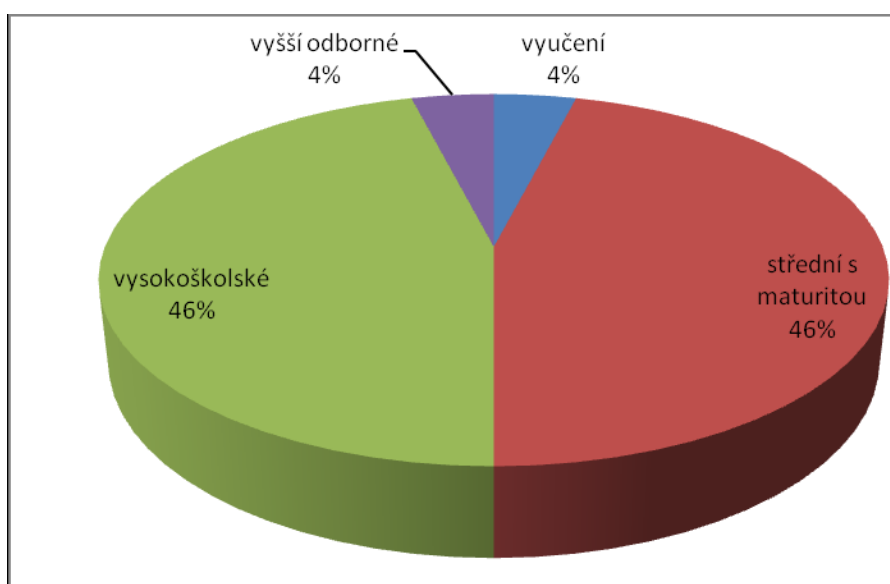
Pro kvalitní posouzení všech skutečností bylo důležité zjistit, jak dlouho respondenti pracují ve vězeňství. Domníváme se, že zaměstnanec, který nemá dostatečnou zkušenost, nemůže zcela správně posoudit důležitost práce jiného kolegy. Naopak ti, kteří pracují ve věznici delší dobu, mohou srovnávat a posuzovat své poznatky z praxe. Následující graf zachycuje, kolik let je respondent zaměstnán ve VS ČR. Nejvíce dotazovaných zaměstnanců – 40 % je v pracovním nebo služebním poměru 6-10 let, což je dostatečná doba pro posouzení zkušeností s duchovními. 34 % všech dotazovaných je zaměstnáno u VS ČR 11-20 let a 26 % zde pracuje méně než 5 let.

Graf č. 11 Rozdělení respondentů dle odpracovaných let ve VS

Další důležitou otázkou, kterou jsme se zabývali, bylo dosažené vzdělání respondentů. Současným trendem vězeňské služby jsou vysoké požadavky na vzdělání a odbornost všech zaměstnanců. Příslušníci, kteří nastupují do služebního poměru, musí splňovat minimálně středoškolské vzdělání, ale často se stává, že o tuto službu mají zájem i vysokoškolsky vzdělaní jedinci. V řadách příslušníků najdeme i takové, kteří nastoupili v době, kdy maturita nebyla podmínkou pro přijetí. Jejich dlouhodobé zkušenosti a poznatky však mohou být nesmírně užitečné jak mladším kolegům, tak našemu průzkumu. Při přijímání specialistů do pracovního poměru je požadavkem minimálně vyšší odborné vzdělání, ale zpravidla jsou tato vysoce odborná místa obsazována absolventy vysokých škol. Dosažené vzdělání dotazovaných zobrazuje graf č. 12.

Graf č. 12 Dosažené vzdělání respondentů

Další z otázek, která byla respondentům položena, zjišťovala jejich názor na potřebnost této služby ve vězeňství. Z celkového počtu 50 dotazovaných, 18 hodnotí duchovní péči jako potřebnou nezasahuje-li ovšem do kompetence ostatních zaměstnanců, 14 nedokáže posoudit potřebnost této služby, 9 zastává názor, že je potřebná a stejný počet uvádí pravý opak, tedy že není duchovní služba potřebná.

Z výstupů dotazníku jednoznačně vyplývá fakt, že na nutnost duchovní péče nejvíce kladou důraz psychologové a sociální pracovníci. Na otázku č. 7, kde se ptáme na spolupráci s duchovním nejvíce odpovídali právě zástupci těchto profesí. Psychologové uvedli, že spolupracují s duchovním velmi často a společně participují na jednotlivých případech. Častým důvodem ke spolupráci specialistů s duchovním je nedostatek jejich času. V praxi to znamená, že psycholog, sociální pracovník, spec. edagog má více klientů, než je schopen v pracovní době uspokojit svou péčí, proto osloví vězeňského kaplana, který se spolu s ním na některých aktivitách podílí. Většinou se jedná o pohovory s klientem, terapie, kulturní činnosti. Vychovatelé odsouzených a pedagogové volného času uvedli, že spolupracují s duchovním na kulturních akcích, které připravují ve spolupráci s církví nebo nějakou soukromou organizací. Také oni hodnotí duchovní službu jako potřebnou, ale limitují její působení kompetencemi. Procentuelně jsou výsledky odpovědí zhodnoceny v následujícím grafu.

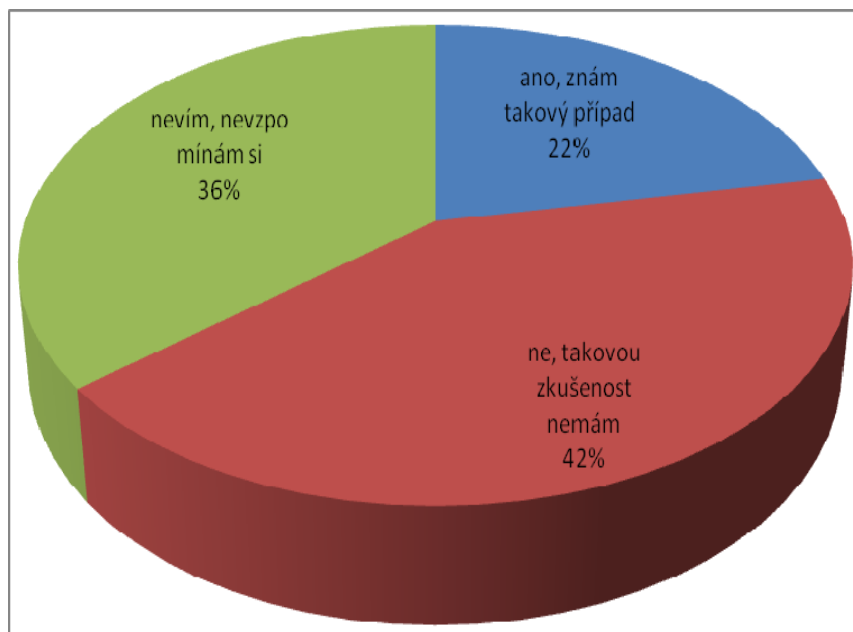
Graf č. 13 Posouzení potřeby duchovenské služby ve VS ČR

Stejně jako vězněným osobám, položili jsme i zaměstnancům otázku, zda se setkali s osobou, které víra v životě pomohla. Ve 21 případech odpověděli respondenti, že takový případ neznají a nemají ani podobnou zkušenost. V osmnácti případech dotazovaný uvedl, že si nevzpomíná, což nevylučuje, že se s takovým případem nikdy nesetkal. Pro náš průzkum je důležité, že 11 z dotazovaných odpovědělo, že zná případ, kdy víra vězni pomohla. Pokud

22 % beneficentů skutečně ví o člověku, kterému duchovní služba mohla být takto nápomocna, je tato skutečnost důležité zjištění pro naše předpoklady.

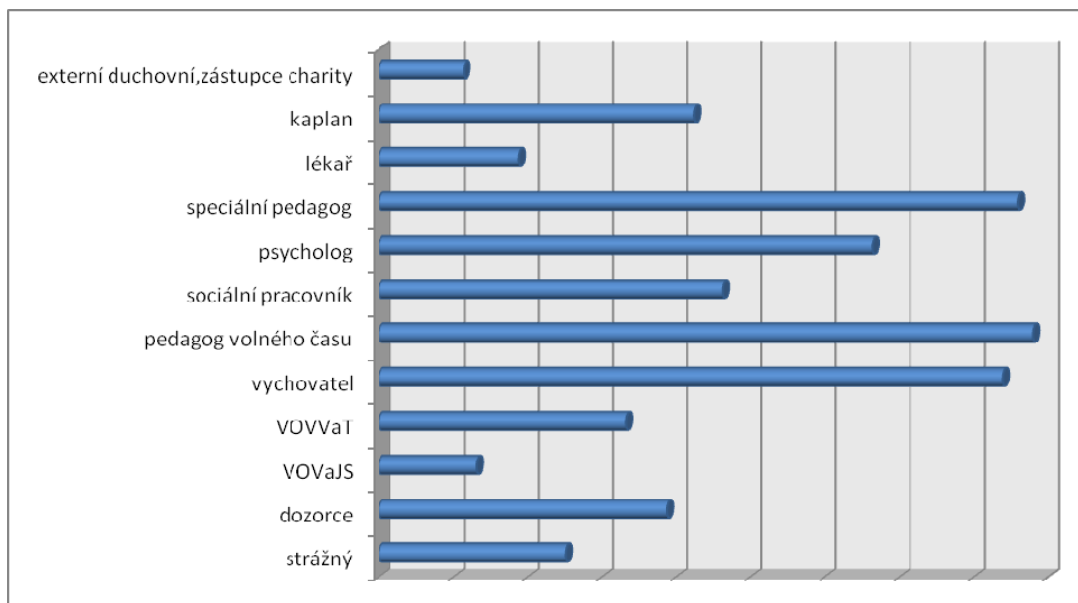
Graf č. 14 Konstatování skutečnosti, kdy víra vězni opravdu pomohla

Jak může konkrétní případ pomoci víry vězněnému vypadat, popisuje kazuistika v kapitole 3.7.1.

Jedním z dalších dílčích výstupů dotazníku bylo zjistit, jak nahlíží dotazovaný vzorek zaměstnanců na důležitost jednotlivých profesí při práci s vězni. Pro účely naší práce použijeme pouze ty odpovědi, které souvisejí s daným tématem i když porovnání s ostatními profesemi by bylo jistě zajímavé. Jednalo by se ovšem o složitý rozbor, který nejsme kompetentní kvalitně vyhodnotit. Při odpovědích na tuto otázku byla respondentům nabídnuta škála profesí, které měli podle svého uvážení obodovat. Duchovní zde byli rozděleni na kaplany – zaměstnance věznic a externí duchovní. Pro představivost uvádíme pouze orientační graf odpovědí, který znázorňuje profese dle důležitosti při zacházení s vězni.

Graf č. 5 Profese podle významu pro zacházení s vězni

Z celkového počtu dotazovaných, uvedlo 12, že kaplan je neméně podstatný při práci s vězni, dalších 36 si myslí, že je částečně potřebný a 2 zaměstnanci z padesáti si myslí, že důležitost kaplana má nejvyšší význam.

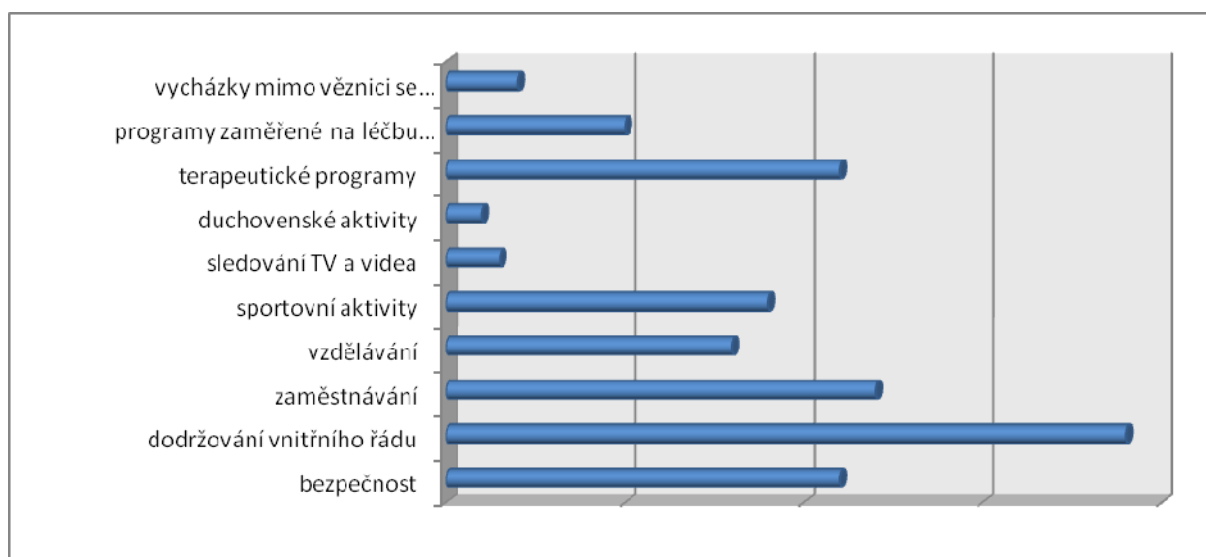
Zcela jímak dopadlo hodnocení externích duchovních. Téměř všichni dotazovaní zastávají názor, že tato duchovní péče není důležitá. Pouze dva dotazovaní externím duchovním přisuzují částečnou potřebnostoletí

K utvoření komplexního náhledu jsme se pokusili otázkou č. 5 zjistit, na co by měl být kladen vyšší důraz při zacházení s vězni. Opět jsme použili škálu odpovědí, které měli dotazovaní dle svého mínění obodovat.

Bylo překvapivým zjištěním, že nejdůležitější je dle zaměstnanců dodržování vnitřního řádu. V takových organizacích jakými věznice jsou, by se dalo předpokládat, že zaměstnanci kladou důraz především na bezpečnostoletí. Náš průzkum ukázal, že bezpečnost je až na čtvrtém místě v důležitosti.

Pro potřeby našeho průzkumu jsme se opět zaměřili pouze na odpovědi související s prací duchovního. Z odpovědí vyplývá, že na duchovní aktivity je kladen dle zaměstnanců nejmenší důraz, ale zároveň 29 z nich uvádí, že je duchovenská péče důležitá, nelze ji však přisuzovat nejvyšší význam. Toto zjištění bylo přínosem pro vyhodnocení předpokladu č. 2. Zcela zbytečné považuje duchovenské aktivity 19 dotazovaných. Pouze dva přikládají duchovním aktivitám nejvyšší význam.

Graf č. 16 Význam jednotlivých aktivit v zacházení s vězni

Z tohoto grafu vyplývá, že velký důraz je kladen na terapeutické programy. Jak jsem již uvedl u grafu č. 3, účastní se kaplani i těchto aktivit, proto je pro náš průzkum důležité zařadit i tyto formy práce s klienty do našeho hodnocení. Důležitost těchto terapeutických aktivit označili především speciální pedagogové a psychologové. Nejméně důležité jsou tyto aktivity pro dozorce, kteří naopak preferují bezpečnost

Pokud bychom měli sumarizovat všechny výstupy z dotazníku pro zaměstnance, musíme konstatovat, že odtažitější k práci duchovních jsou jednoznačně uniformovaní příslušníci VS ČR. Jejich odpovědi na otázky jasně ukazují na jejich odmítavý postoj a jen v několika málo případech jsme se setkali s kladným hodnocením duchovní péče či kaplana. Zcela odlišně vypadají výstupy z odpovědí specialistů, kteří velmi často uvádějí spolupráci s kaplany a tuto také ve většině případů kladně hodnotí.

Při porovnávání získaných údajů a odpovědí z obou dotazníků, v rámci ověřování vytyčených předpokladů i při posuzování dalších aspektů průzkumu, můžeme jednoznačně konstatovat, že předpoklad č. 2 se naplnil. Předpokládali jsme, že duchovní služba je ve věznicích nezastupitelná a odpovědi respondentů tento předpoklad potvrdily. Jestliže 39 vězněných osob z celkového počtu 250 osloví duchovního při řešení osobního problému, je velmi důležité aby duchovenská služba byla nedílnou součástí preventivně výchovných a speciálně výchovných aktivit. Vzhledem k tomu, že 18 % vězněných osob a stejné procento zaměstnanců uvedli, že je dle jejich názoru duchovní péče potřebná, je to ve srovnání z dostupnými výsledky průzkumů z minulých let číslo poměrně vysoké. Z výsledků průzkumu

vyplývá, že kaplanova úloha ve věznici je poměrně širokospektrální a zahrnuje v sobě prvky hned několika odvětví. Kaplan je zčásti pedagogem, z části sociálním pracovníkem, z části psychologem, někdy může být zpovědníkem i rádcem. Záleží na okolnostech a na osobnosti jeho klienta, jakou roli kaplan zastává.

Výlučnost a nezastupitelnost duchovenské služby nespočívá v oddělení se od práce odborných zaměstnanců VS ČR, ale naopak v týmové práci, která významně jejich práci doplňuje.

5. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapování podmínek, forem a metod duchovenské služby v prostředí Vězeňské služby České republiky, podchycení problémů, se kterými se vězni nejčastěji obracejí na duchovní a zhodnotit nezastupitelnost této služby v prostředí věznic. Snažili jsme se o objasnění a obhájení pozice, kterou má tato služba v současném penitenciárním prostředí s ohledem na její specifické přístupy. Pokládali jsme za důležité, alespoň v omezené míře, popsat a zhodnotit lidské a profesionální vztahy s obviněnými, odsouzenými a ostatními zaměstnanci Vězeňské služby v rámci kaplanské a dobrovolnické činnosti a také předat čtenáři poselství o smyslu a užitečnosti všech činností směřujících ke zlepšení osudů odsouzených a posléze propuštěných lidí.

Jsme přesvědčeni, že závěry, které vyplynuly z praktické části práce, mohou být aplikovány do reálných podmínek práce s odsouzenými ve věznicích. Přináší také myšlenku lepší spolupráce a vzájemného pochopení mezi duchovními a ostatními pracovníky výkonu vazby a trestu.

Byli bychom rádi, kdyby tato práce alespoň v malé míře přispěla k diskusi o potřebě a míře duchovenské činnosti ve věznicích a také pomohla k lepšímu pochopení motivací a předpokladů práce kaplana za strany sekulárních spoluzaměstnanců.

Duchovní svým specifickým pojetím práce obohacuje přístup psychologa, pedagoga i ostatních pracovníků o duchovní rozměr. Ten činí život, nejen za mřížemi, plnější, barevnější a vyrovnanější. Duchovní pomáhá podle individuálních schopností a možností odsouzených lépe snášet podmínky výkonu trestu a komplikace spojené s propuštěním a začleněním do svobodné společnosti. Je pro odsouzeného člověka také jakýmsi garantem toho, že až bude „bývalým“ vězněm, nemusí zůstat sám a bezradný bez jakékoliv pomoci. Je ale také mementem viny a trestu, který odsouzený za pomoci duchovního přijímá jako nevyhnutelný důsledek svého jednání.

Duchovní ve věznici stojí v řadě těch, kteří profesionálně i osobně v každodenní praxi prožívají přesvědčení, že i velké a zdánlivě neřešitelné problémy mohou být překonány dobrou vůlí, vytrvalostí a profesní zdatností. Platí-li toto tvrzení ve „svobodném světě“, o to více by mělo platit za mřížemi. Tam může také přinést naději a víru v to, že je možné žít řádným a smysluplným životem bez porušování zákonů a bez naplňování vlastních potřeb na úkor druhých.

6. NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Za stěžejní body této kapitoly jsme zvolili dvě základní oblasti problematiky duchovenské činnosti ve věznicích. Obě vyplývají z kontextu celé práce, zvláště její praktické části a souvisejí s hledáním co nejúčinnějších metod duchovenské práce v prostředí výkonu vazby a trestu.

6.1 SPOLUPRÁCE KAPLANA S OSTATNÍMI ZAMĚSTNANCI VĚZEŇSKÉ SLUŽBY

Přestože z průzkumu a ověřování předpokladů v praktické části této práce vyplynuly v souvislosti s prací kaplana a ostatních duchovních některé pozitivní výsledky, zjistili jsme také nedostatky v komunikaci mezi kaplanem a např. pracovníky dozorčí služby nebo vychovateli. Víme, že při vyhodnocování výstupů z dotazníků právě příslušníci dozorčí služby nekladou příliš velký důraz na duchovní péči, ve většině případů ji právě oni považují za zcela zbytečnou a netuší v čem je tato práce užitečná.

Když pomineme problematičnost komunikace členů jednotlivých složek v rámci výkonu vazby a trestu v pracovní době, vzhledem ke specifčnosti pracovní náplně jednotlivých pracovníků, vidíme zde prostor pro hledání nových forem komunikace a zlepšení vzájemného pochopení.

Domníváme se, že na nejobecnější platformě stojí za těmito poměrně negativními výsledky malá informovanost zaměstnanců VS o možnostech práce vězeňského kaplana.

Z tohoto důvodu bychom si dovolili navrhnout více komunikace mezi duchovními a příslušníky VS, ale i mezi duchovenskými pracovníky a ostatními zaměstnanci věznic, které mohou duchovní vnímat jako klienty pastorační. Takovéto komunikace bychom mohli dosáhnout diskusními semináři o práci duchovních a spolupráci duchovních s vězeňskými specialisty, představením práce kaplana na těchto seminářích a zároveň prezentováním výsledků jeho činnosti.

Pokud chtějí duchovní navazovat dobré a kvalitní pracovní vztahy se zaměstnanci věznic, měli by se také oni více zajímat o práci dozorců, vychovatelů a specialistů. Dobrou příležitostí jsou účasti na poradách vedoucích výkonu vazby a trestu, kterých se zpravidla účastní všichni specialisté i zástupci dozorčí služby. Na tyto porady by bylo dobré duchovního přizvat, vyslechnout si jeho názor na určitou problematiku a tím zároveň získat zpětnou vazbu, která je v komunikaci velmi důležitá.

6.2 PRÁCE KAPLANA SE SPECIFICKÝMI ODSOUZENÝMI

Při ověřování předpokladu č. 1 jsme zjistili, že (pravděpodobně ve většině vězeňských zařízení) existuje určité procento odsouzených, kteří by se rádi v některých situacích zkontaktovali s kaplanem, ale nechtějí toto své jednání zveřejnit před spoluvězni. Jak jsme již uvedli, vězení je specifické prostředí, kde i sebemenší vybočení z neformálních intraskupinových pravidel vězněných, jakým bezesporu návštěva kaplana může být, vede často k šikaně. Postup kaplana v takovéto situaci musí být velmi citlivý.

Pokud duchovní zjistí, že na některém z oddílů je takovýto klient, doporučovali bychom nejdříve promluvit si například s vychovatelem dotyčného, nebo s některým ze specialistů, kteří s tímto vězněm pracují. S tímto klientem si domluvit sezení např. u vychovatele v kanceláři nebo na kulturní místnosti a tím eliminovat případné potíže spojené s jeho návštěvou v kapli. Navrhujeme také zjistit, zda ve vězeňském společenství není člověk, který je věřící a přesto vzbuzuje u spoluvězňů respekt. Tento by mohl pomoci našemu klientovi překonat obavy.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BAJCURA, L. *Práva vězně*. Praha: Grada Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-5556.

BALCAROVÁ, R. *Historie duchovní služby v českých věznicích po roce 1989*, poslední aktualizace 28.09.2006. URL <http://www.vdp-cz.info/pages/historie.htm>.

Bible. Český ekumenický překlad. 2. revid. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1999. 1590 s. ISBN 80-85810-28-X.

ČEPELÁK, J. *Pachatelé s psychopatickou osobností ve výkonu trestu odnětí svobody*. In: Zpravodaj SNV ČR, Praha, 1979, č. 1.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Praha: SPI Most, 1997. 114 s.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 431 s. ISBN 80-86473-86-4.

Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady Evropy. Praha: Nadace Klíč, 1996.

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství I. Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice : Jihočeská univerzita – Zdravotně sociální fakulta. 1996. ISBN 80-7040-235-0.

HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II. Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. České Budějovice: Jihočeská univerzita – Zdravotně sociální fakulta. 1999. ISBN 80-7040-376-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. *Trestní zákon a trestní řád; Poznámkové vydání s judikaturou*. Praha: Linde, 2000. 802 s. ISBN 80-7201-211-8.

JAKUBALOVÁ, K., MITÁŠ, V. *Pospenitenciární péče*. In: MITÁŠ, Václav (ed.). 2006. *Penitenciární pastore*. [studijní texty pro vězeňské duchovní] Praha: Vězeňská duchovenská péče. 2006.

KAŠPARŮ, M. *Základy psychiatrie pro zpovědníky*. Brno: Cesta, 2002. 151 s. ISBN 80-7295-031-2.

LIGUŠ, J. *Božie atribúty v misionálnej činnosti cirkví*. IN: *Teologické princípy misie*. Banská Bystrica: Združenie evanjelikálnych cirkví, 1999. 101s. ISBN 80-88945-10-0 .

LUPTÁK, O. *Praktická teológia misie medzi väzňami a vychovávateľmi väzňov (vzťahy cirkve a štát)*. In: *Zborník z konferencie Evanjelicálnej teológie s medzinárodnou účasťou*. Banská Bystrica: Katedra evanjelicálnej teológie a misie, 1997. 86 s.

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7278-548-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

MECLOVÁ, K. *Rozvoj vězeňského systému v ČR*. In: *Sborník referátů z mezinárodní konference*. Praha: Vězeňská služba ČR, 2002. 302 s. ISBN 80-239-0138-9.

MITÁŠ, V. *Nad závěry výzkumu Českého helsinského výboru o náboženských svobodách ve věznicích*. In: *České vězeňství*, ročník 2003, č.2.

MITÁŠ, V. *Rigorosní práce: Penitenciární péče – interdisciplinární kooperace teologie a sociální práce*. Banská Bisrca: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici. Vedoucí práce prof. PhDr. Jolana Hroncová, PhD., 2007.173 s.

PIVOŇKA, B. *Je člověk změnitelný?*, poslední aktualizace 28.09.2006. URL <http://www.vdp-cz.info/clanky/clovek.htm>.

ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002. 325 s. ISBN 80-7178-547-4.

SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie – I. díl – Obecná část*. Liberec: Technická univerzita, 2002. 93 s. ISBN 80-7083-679-2.

SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie – II. díl – Speciální část*. Liberec: Technická univerzita, 2002. 48 s. ISBN 80-7083-680-3.

SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita, 2003. 81 s. ISBN 80-7083-745-4.

ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. *Vybrané kapitoly z metod sociální práce*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. 71 s. ISBN 80-7083-752-7.

UHLÍK, J. *František Josef Řezáč – Reformátor českého vězeňství*. Praha : České vězeňství (příloha), 1997.

UHLÍK, J. *Historie českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání VS ČR, 2006. 294 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

Výroční zpráva České republiky za rok 2006. Editor: Miroslav Jílek. Praha: Vězeňská služba ČR, 2007.

Zákon Parlamentu České republiky č. 169/1969 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Sbírka zákonů ČR, 1993, částka...., s.

Zákon Parlamentu České republiky č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Sbírka zákonů ČR, 1993, částka 74, s. 1579 – 1584.

Zpravodaj SNV ČR : měsíčník. Praha: Správa Sboru nápravné výchovy ČSR, roč. 1979-1990.

8. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - Vězeňství v Československé republice – rok 1930

Příloha 2 - Domácí řád pro věznice krajských soudů, § 16 – rok 1945

Příloha 3 – Domácí řád ženské věznice v Řepích – rok 1927

Příloha 4 – Domácí řád věznice c. k. okresních soudů v Království Českém – rok 1899

Příloha 5 - Dotazník pro obviněné a odsouzené

Příloha 6 – Dotazník pro vybrané zaměstnance věznic

V Ě Z E Ň S T V Í
V Č E S K O S L O V E N S K É
R E P U B L I C E

PRAHA 1930

VYDALO MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI

TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY

stance neb chovance Kč 14'45 denně; roku 1929 tento efektivní státní doplatek klesl na Kč 13'35.

Kulturní a mravní působnost vězeňskou řídí především učitel, lékař a duchovní, kteří bývají v trestnicích ustanoveni pragmatikálně, kdežto ve věznicích krajských soudů zpravidla smluvně. Jejich společným úkolem jest probuditi svědomí vězňů a vštěpovati jim smysl pro kázeň, práci a mravní odpovědnost. Vedle školního vyučování konají se v neděli a svátky přednášky, také se světelnými obrazy. Každá trestnice i věznice má knihovnu pro vězně; knihovny se stále doplňují. Dobře se osvědčují v jednotlivých trestnicích trestanecké sbory hudební a pěvecké. Pro vězně všech kategorií vydává se týdeník časopis „Noviny“ s přehledem všech význačnějších událostí kulturních, hospodářských a politických, s rubrikou zábavnou i s rubrikou „Služby a práce“, ve které se uveřejňují volná místa pracovní k informaci vězňů, kteří mají býti v brzkou propuštění. Účast na bohoslužbě a náboženském vyučování jest povinná jen u mladistvých provinilců. Pravidelné bohoslužby kterékoli uznané konfese zařídí se na státní náklad, je-li zajištěna trvalá účast více než 10 vězňů téže konfese. Lékař má dozor na veškerou ústavní hygienu a koná vězňům občasné populární přednášky. V trestnicích i věznicích se pěstuje tělocvik. Každá trestnice má svou nemocnici, domácí lékárnu a koupelny pro zdravé i nemocné. Zdraví vězňové mají nejméně jednou týdně koupel nohou a nejméně jednou měsíčně koupel celého těla; nemocní trestanci obdrží koupele podle ustanovení lékaře.

Péče o propuštěné trestance. Každá trestnice a věznice krajského soudu má vlastní podpůrný fond, z něhož trestancům při propuštění podle potřeby a chování poskytne přiměřenou podporu. Nemajetní trestanci, kteří nemají nezbytného oděvu, prádla a obuvi, obdrží potřebné věci ze zásob ústavních. — Krom toho je v republice Československé 18 spolků pro péči o propuštěné trestance. Mají celkem asi 8000 členů a poskytují podpory v penězích, šatstvu, nářadí a podle možnosti opatřují také zaměstnání.

DOMÁCÍ ŘÁD

PRO VĚZNICE KRAJSKÝCH

SOUDŮ.

Vydalo ministerstvo spravedlnosti v Praze.
Tiskárna věznice krajského soudu trestního v Praze.

1 9 4 5

Vyučování ženských vězňů děje se odděleně od vězňů mužských.

Vězňové, kteří v samovazbě nebo temnici odpykávají zostření rozsudkové nebo trest disciplinární, jsou po tu dobu z vyučování vyloučeni.

V každé věznici jest knihovna, ze které půjčují se vězňům vhodné knihy k četbě ve volném čase. Vyšetřovancům smějí býti knihy půjčovány jen se svolením vyšetřujícího soudce (předsedy líčení, referenta) a lze jim, jakož i trestancům odsouzeným do vězení povolití též užívání psacích a kreslicích potřeb.

S vypůjčenými knihami jsou vězňové povinni co nejšetrněji zacházeti a jakékoliv poškození jich nahraditi.

§ 16.

Bohoslužby.

V každé věznici konají se bohoslužby a to katolické pokud možno každou neděli a zasvěcené svátky, jiné podle potřeby a okolností.

Vězňům jest doporučiti, aby se bohoslužeb svého náboženského vyznání jakož i případného náboženského cvičení neb náboženského vyučování s náležitou vážností účastnili; vězeň který se bohoslužeb, náboženského cvičení neb náboženských vyučování účastňovati nechce, ohlásí to vězeňskému úředníku a bude účasti zproštěn.

Zda a kterým vyšetřovancům lze účastňovati se bohoslužeb neb náboženského cvičení, rozhodne president krajského soudu po slyšení vyšetřujícího soudce (předsedy líčení, referenta).

§ 17.

Zvláštní ustanovení.

O výkonu trestu zavření a státního vězení platí zvláštní předpisy.

§ 18.

Nakládání s vězni.

S vězni všech kategorií nakládati jest s důkladnou přísností, vždy však též vlídně, klidně, spravedlivě a se stálým humánním zřetelem k účelu vazby.

DOMÁCÍ ŘÁD

ŽENSKÉ TRESTNICE

V ŘEPÍCH.

Vydalo ministerstvo spravedlnosti v Praze.
Tiskla tiskárna ve věznici zemského trestního soudu v Praze.

1 9 2 7.

Hlavní péče výchovná směřuje jak k potřebnému doplnění všeobecného vzdělání, tak ke probuzení svědomí trestanek, jejich snahy polepšovací a k výchově mravní. Trestanky z oddělení mladistvých jest vyučovati odděleně od trestanek starších.

Trestanky v kárné samovazbě a v temnici jsou na dobu pobytu v nich z vyučování vyloučeny.

V trestnici jest knihovna, ze které půjčují se trestankám vhodné knihy k četbě ve volném čase. S vypůjčenými knihami jsou trestanky povinny co nejšetrněji zacházeti a nahradí jich poškození.

§ 16.

Bohoslužby.

V trestnici konají se pravidelně bohoslužby a náboženská cvičení.

Trestankám jest doporučiti, aby se bohoslužeb svého náboženského vyznání a náboženských cvičení neb vyučování s náležitou vážností účastnily. Vyjímaje trestanky mladistvé, jest trestanky, které z vážných důvodů o to žádají, povinné účasti na bohoslužbách a náboženských cvičeních sprostiti.

§ 17.

Podpůrný fond pro trestanky.

V trestnici jest zřízen podpůrný fond pro trestanky, z něhož správa trestnice poskytuje nuzným a hodným trestankám při jich propuštění přiměřené podpory.

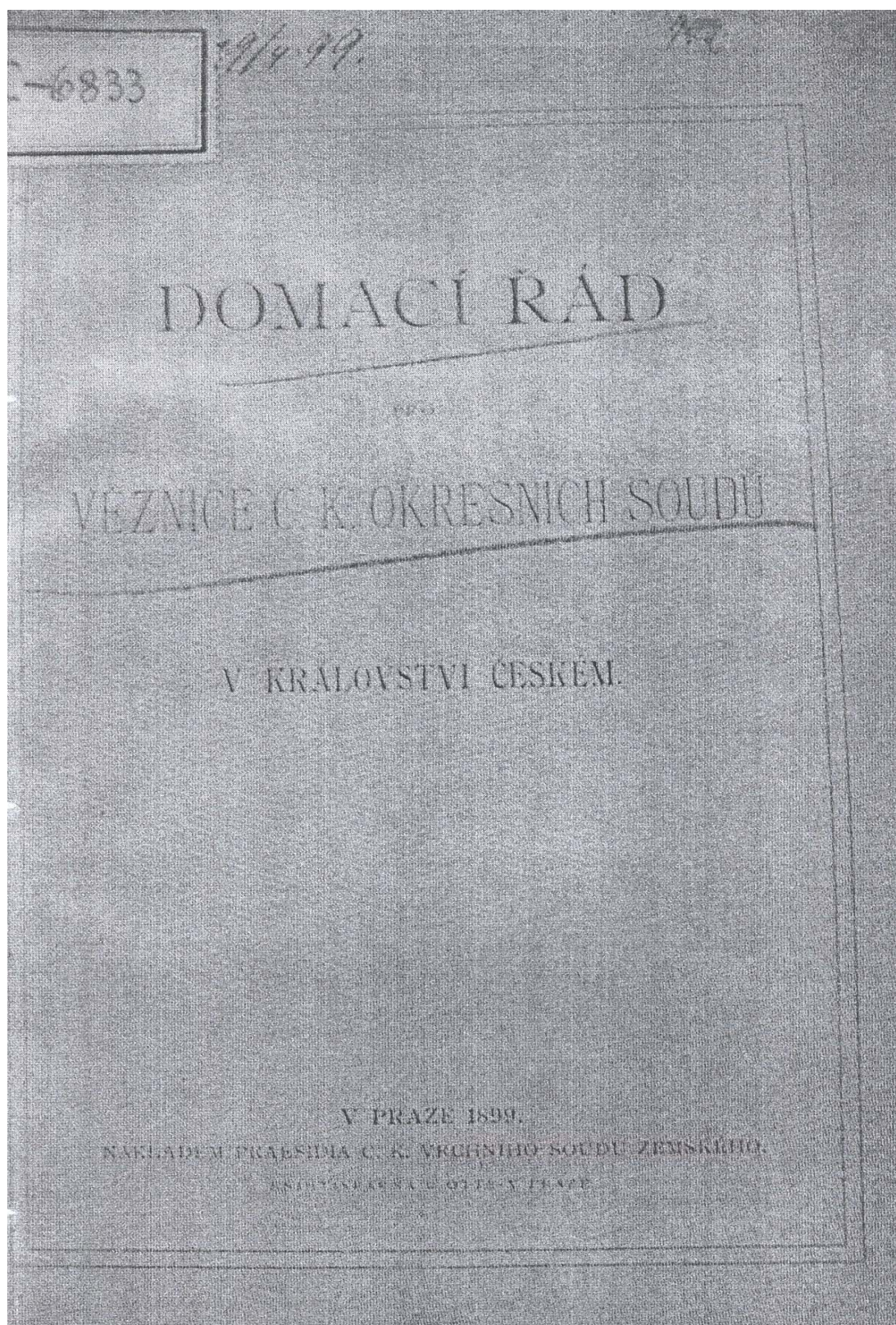
Do podpůrného fondu plynou:

- a) dary a odkazy pro fond určené,
- b) úroky z pracovních odměn,
- c) státní příspěvky,
- d) výtěžek z prodeje věcí prohlášených za propadlé jakož i propadlé částky peněžní (§ 27).

§ 18.

Nakládání s trestankami.

S trestankami jest nakládati s důslednou přísností, vždy však též klidně a spravedlivě a se stálým zřetelem k polepšovacím účelům výkonu trestu.

Povinnost
oznámiti
pokus útěku.

Vězňové mají se každého pokusu o útěk a každého podporování k němu zdržeti a zpozorované přípravy neb úmluvy k útěku ihned přednostovi okresního soudu neb vězeňskému dozorci oznámiti.

§ 12.

Zakázané
předměty.

Žádný vězeň nesmí mimo předměty, jemu představeným úřadu výslovně dovolené, ničeho jiného u sebe míti.

Zvláště jest všem vězňům zakázáno, míti u sebe peníze, nože, provazy, železné náčiní, hrací karty, kostky, dýmky, sirky, křesadla a podobné věci

Rovněž jest zakázáno předměty do věznice potajmu zavléci aneb je z ní podloudně vynášeti.

§ 13.

Čištění těla.

Povinností vězňů jest, aby své tělo drželi vždy v čistotě. Denně, jakmile vstanou, mají si obličej a ruce čistě umyti, jakož i vlasy a vousy řádně učesati.

V místnostech vězeňských mají čistotu zachovávat, své šatstvo, obuv, lože, nářadí, knihy a nástroje v čistém stavu udržovati a každodenně svoje lože ustlati.

Vězeň jest zodpověden za veškerou škodu a schodek na věcích, jemu odevzdaných.

§ 14.

Služby Boží
neb jiná
náboženská
cvičení.

Konají-li se ve věznici okresního soudu služby Boží neb jiná náboženská cvičení, mají jim trestanci tohoto vyznání s pobožností obcovati.

Zdali a kterým vězňům, ve vyšetřovací vazbě se nalézajícím, účastenství na vyučování náboženství povoliti jest, má přednosta okresního soudu ve srozumění s vyšetřujícím soudcem určiti.

Příloha č.5 - dotazník pro vězněné osoby

Rádi bychom Vás požádali o vyplnění krátkého dotazníku, který se týká Vaší osoby v souvislosti s duchovní službou ve věznicích. Dotazník je koncipován pouze pro studijní účely, údaje budou sloužit pro podklad zpracování praktické části bakalářské práce.

Na každou následující otázku zaškrtněte příslušnou odpověď. Dotazník je zcela anonymní, v žádném případě nevyplňujte své jméno. Snažte se prosím o pravdivé vyplnění.

Děkujeme za spolupráci.

1. Kolik je Vám let:
 - ☐ méně než 20 let
 - ☐ 21 - 35 let
 - ☐ 36 – 50 let
 - ☐ 51 a více let

2. Ve vězení jste nyní:
 - ☐ ve vazbě
 - ☐ v trestu

3. Byl jste již v minulosti soudně trestán?
(podmínka, obecně prospěšné práce, náhrada škody, výkon trestu atd..)
 - ☐ nikdy jsem ještě nebyl souzen
 - ☐ nyní jsem odsouzen poprvé
 - ☐ jednou jsem již odsouzen byl
 - ☐ byl jsem souzen již vícekrát

4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - ☐ nedokončené základní (méně než 8 let)
 - ☐ zvláštní
 - ☐ základní
 - ☐ vyučen
 - ☐ střední s maturitou
 - ☐ vysokoškolské

5. Jaký je nyní Váš rodinný stav?
 - ☐ svobodný
 - ☐ ženatý
 - ☐ rozvedený
 - ☐ v rozvodovém řízení
 - ☐ vdovec
 - ☐ žiji s družkou

6. Před uvězněním jste žil:

- ☐ sám ve vlastním bytě
- ☐ sám v pronajatém, půjčeném bytě
- ☐ s rodinou (manželka, děti) ve vlastním bytě
- ☐ s rodinou (manželka, děti) v pronajatém, půjčeném bytě
- ☐ s rodiči v jejich bytě
- ☐ s partnerkou v jejím bytě
- ☐ na ubytovně
- ☐ v azylovém domě
- ☐ na ulici

7. Komu ze zaměstnanců věznice byste důvěřoval při řešení svých osobních problémů.
(u této otázky lze označit více odpovědí)

- ☐ dozorce
- ☐ vychovatel
- ☐ speciální pedagog
- ☐ psycholog
- ☐ sociální pracovník
- ☐ ředitel věznice (jeho zástupce)
- ☐ kaplan – zaměstnanec věznice
- ☐ lékař
- ☐ duchovní – docházející do věznice zvenčí
- ☐ vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu

8. Komu byste ze zaměstnanců věznice při řešení svých problémů naopak nedůvěřoval?
(u této otázky lze označit více odpovědí)

- ☐ dozorce
- ☐ vychovatel
- ☐ speciální pedagog
- ☐ psycholog
- ☐ sociální pracovník
- ☐ ředitel věznice (jeho zástupce)
- ☐ kaplan – zaměstnanec věznice
- ☐ lékař
- ☐ duchovní – docházející do věznice zvenčí
- ☐ vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu

9. Navštívil jste již někdy během věznění duchovního?

- ☐ společně s ostatními vězni v rámci programu zacházení
- ☐ sám jsem požádal o rozhovor s kaplanem nebo jiným duchovním
- ☐ duchovního navštěvuji pravidelně
- ☐ víra mě nezajímá
- ☐ zatím jsem neměl žádný důvod
- ☐ nevím o možnosti navštívit kaplana

10. Pokud jste duchovního během věznění kontaktoval, co bylo příčinou?

- ☐ jsem věřící
- ☐ začal jsem věřit ve vězení
- ☐ nuda
- ☐ chtěl jsem si s někým jen tak promluvit
- ☐ potřeboval jsem radu při řešení osobního problému
- ☐ jiný důvod – napište jaký.....

11. Myslíte si, že je práce duchovního ve věznici užitečná?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ nevím

12. Víte o někom, komu víra v životě pomohla?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ nevím

12. Jaký je Váš vztah k náboženství?

- ☐ jsem věřící
- ☐ jsem nevěřící
- ☐ začal jsem věřit až ve vězení

13. Pokud jste v předešlé otázce uvedl, že jste věřící, jaké je Vaše vyznání?

napište:.....

Děkujeme, že jste si našel čas a odpověděl na otázky.

Příloha č.6 - dotazník pro zaměstnance věznic

Rádi bychom Vás požádali o vyplnění krátkého dotazníku, který se týká Vaší osoby v souvislosti s duchovní službou ve věznicích. Dotazník je koncipován pouze pro studijní účely, údaje budou sloužit pro podklad zpracování praktické části bakalářské práce. Dotazník je zcela anonymní, snažte se prosím o pravdivé vyplnění.

Děkujeme za spolupráci.

1. Kolik let pracujete ve VS?

- ☐ méně než 5 let
- ☐ 6 -10 let
- ☐ 11 – 20 let
- ☐ 21 a více let

2. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- ☐ vyučení
- ☐ střední s maturitou
- ☐ vyšší odborné
- ☐ vysokoškolské

3. Na jaké pozici pracujete?

- ☐ dozorce
- ☐ sociální pracovník
- ☐ speciální pedagog
- ☐ vychovatel mladistvých
- ☐ vychovatel na oddíle
- ☐ psycholog

4. Obodujte prosím následující profese podle významu pro zacházení s vězni

(1=neméně podstatný, 2=částečně potřebný, 3 =nejvyšší význam)

Strážný	1	2	3
Dozorce	1	2	3
Vedení oddělení vězeňské a justiční stráže	1	2	3
Vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu	1	2	3
Vychovatel	1	2	3
Pedagog volného času	1	2	3
Sociální pracovník	1	2	3
Psycholog	1	2	3
Speciální pedagog	1	2	3
Lékař	1	2	3
Kaplan (zaměstnanec věznice)	1	2	3
Externí duchovní (docházející zvenčí), zástupce charitativní org.	1	2	3

5. Pokuste se ohodnotit, na co by měl být kladen vyšší důraz při zacházení s vězni

(1 = zcela zbytečné, 1 = důležité, 2 = zcela nezbytné)

Bezpečnost	1	2	3
Dodržování vnitřního řádu věznice	1	2	3
Zaměstnání	1	2	3
Vzdělávání	1	2	3
Sportovní aktivity	1	2	3
Sledování TV a videopořadů	1	2	3
Duchovenské aktivity	1	2	3
Terapeutické programy	1	2	3
Programy zaměřené na léčbu závislostí (alkohol, drogy apod.)	1	2	3
Vycházky mimo věznici se zaměstnancem	1	2	3

6. Pokuste se prosím ohodnotit, jaké úkoly by měli vězeňští duchovní plnit v práci s vězněnými

(1 = není úkol duchovního, 2 = může se podílet, 3 = je úkolem duchovního)

Organizování pravidelných bohoslužeb	1	2	3
Vysluhování svátostí	1	2	3
Zpovědi	1	2	3
Organizování skupin zaměřených na studium Bible	1	2	3
Terapeutické programy	1	2	3
Vycházky s odsouzenými mimo věznici	1	2	3
Programy zaměřené na léčbu závislostí (alkohol, drogy apod.)	1	2	3

Další (prosím vypište): _____

7. Spolupracujete s duchovním? Pokud ano, popište prosím, čeho se vaše spolupráce týká.

8. Myslíte si, že je duchovenská služba ve VS ČR potřebná?

- ☐ ano
- ☐ ano, ale nesmí zasahovat do kompetence ostatních zaměstnanců
- ☐ ne, myslím si, že je zbytečná
- ☐ nevím, nedokážu to posoudit

9. Setkali jste se v rámci své profese s vězněnou osobou, které víra v životě pomohla?

- ☐ ano, znám takový případ
- ☐ ne, takovou zkušenost nemám
- ☐ nevím, nevzpomínám si

Děkujeme za Váš čas.